

MOKSLO LIETUVA

2005 m. vasario 17 – kovo 9 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

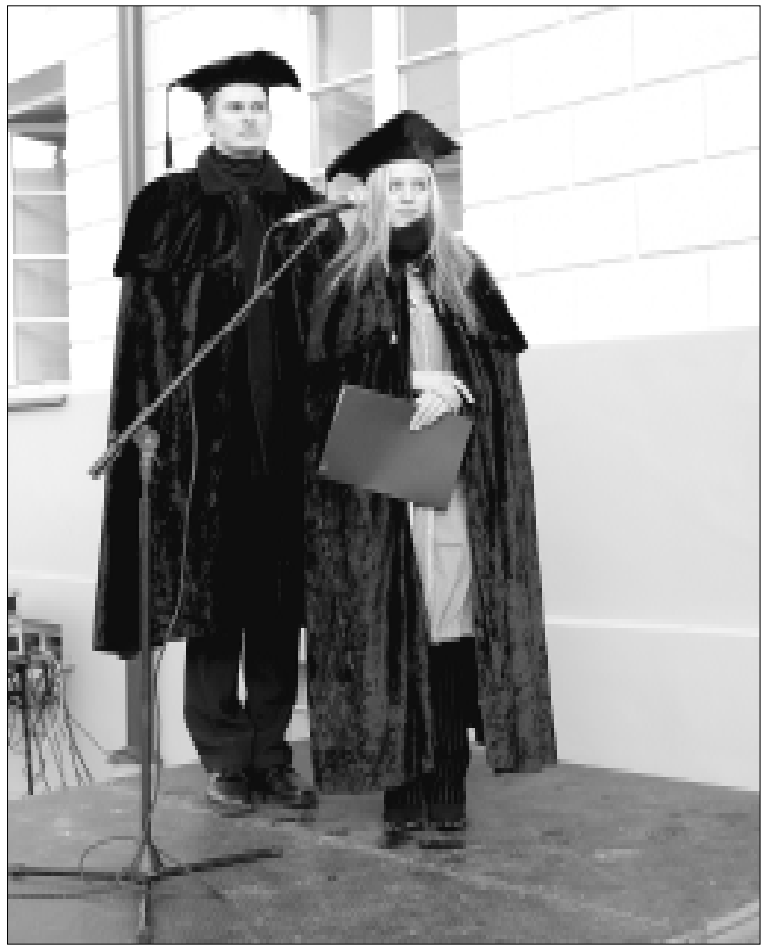
Nr. 4 (316)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Filosofai sugrįžo

Gedimino Zemicko nuotraukos

Simbolinę Filosofijos fakulteto spyną atrakina VU rektorius akad. Benediktas Juodka ir UAB „Senovė“ generalinis direktorius Audrius Kolka

Jų kelias į filosofiją dar tik prasideda

Klaustyti svarbiau nei kalbėti

Atidarant Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto naująjį pastatą, kuris nuo šiol yra neatsiejama senojo Universiteto architektūrinio ansamblio dalis, pirmiausia buvo prisiminti didieji šio pasaulio filosofai ir mąstytojai – Platonas, Aristotelis, Sokratas, Seneka, Konfucijus, Kantas, Nyčė, Tagorė, Kamiu, Šopenhaueris, Pitagoras, Bekonas... Renesanso epochos drabužiais vilkintys „studiozai“ barstė praeities mąstytojų išminties perlus, kurių ne tik kviestiniai iškilmių svečiai, bet ir iš nuostabos nuščiuvę miestiečiai galėjo prisirankioti kiek kuris išgali – išmintis tą dieną buvo dalijama nemokamai. Kad ir tokia įstabi Rabindranato Tagorės mintis: *Daugelis žmonių moka gražiai kalbėti, bet mažai kas moka klausytis, nes tam reikia proto.*

Arba štai Pitagoras: *Du dalykai daro žmogų panašų į dievą: gyvenimas visuomenės labui ir teisingumas.* Šiuos

posakius praverstų užrašyti ant visų durų, pro kurias praeina piliečių išrinktieji, save laikantys valdžios žmonėmis. Ko gero, neišsipildys šis noras. *Viltis – geri pusryčiai, bet prasta vakarienė.* Ši Bekono mintis tinka ir mūsų atveju.

Klausytojų širdis, atrodo, labiausiai sujaudino, ir tai pasireiškė per minią nuvilnijusiu pritariančiu šurmuliu, prasmingas Sokrato patarimas visiems, kas ne tik turi ausis, bet ir sugeba girdėti: *Vėsk. Jei gausi gerą žmoną, būsi išimtis.* O jei blogą – tapsi filosofu. Matyt, dauguma susirinkusiųjų save laikė gražia išimtimi. O gal filosofais? Ačiū Sokratui, nurodžiusiam lengviausią būdą, kaip tapti filosofu. Tikėsimės, kad šis patarimas neturės lemtingos įtakos Filosofijos fakultetui, ir ateityje pakaks norinčių čia studijuoti.

Filosofija užkliūdavo pirmiausia

Lyginant su kitomis Europos valstybėmis, filosofijos mokslas į

Nukelta į 8 p.

Ar Lisabonos strategija aktuali Lietuvai?

Europos Parlamento narės Laimos Andrikenės iniciatyva jos biure Vilniuje vasario 7 d. surengta diskusija *Ar Lisabonos strategija aktuali Lietuvai?* Diskusijoje dalyvavo Mokslo ir studijų departamento prie LR švietimo ir mokslo ministerijos direktorius Albertas Žalys, Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas Eugenijus Butkus, Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Zenonas Rokus Rudzikas, Piliietinės vi-

suomenės instituto direktorius Darius Kuolys, Mykolo Romerio universiteto Žinių visuomenės valdymo instituto direktorius Arūnas Augustinaitis, politikai ir žurnalistai.

Kas kuo gyvena

Užtenka pavartyti Briuselyje europarlamentarams prieinamus laikraščius, kad įsitikintum, kuo gyvena šiandieninė Europa. Net tokie laikraščiai kaip *Financial Times* ir kiti daug vietos skiria Lisabonos strategijos įgyvendinimo pirmųjų penke-

rių metų rezultatams, Europos Komisijos prezidento Chosė Manuelo Baroso (José Manuel Barroso) tolesniems planams įgyvendinant Lisabonos strategiją. Pirmuosiuose spaudos puslapiuose analizuojama, ar realūs Europos Komisijos planai busimiems penkeriems metams iki 2010 m., ar tie planai nėra skambių tezių rinkinys, pagaliau pateikiama daug informacijos, kaip Europos Sąjunga atrodo lyginant su JAV ir Japonija, lyginamos ES šalys narės, jų pastangos įgyvendinti Lisabonos strategiją.

O kuo savo skaitytojus peni

Nukelta į 2 p.

3 p.

PASKIRTOS
LIETUVOS
MOKSLO
PREMIJOS

5 p.

KAIP BRITAI
POPULIARINA
MOKSLĄ

7, 16 p.

VOITECHAS
GAJA IR
BALTISTIKA

10-11 p.

KUO MUMS
SVARBI
MOKSLO
ISTORIJA?

15 p.

VEIKALAS APIE
VISUOTINĘ
BIBLIOGRAFIJĄ

Atkelta iš 1 p.

Lietuvos spauda? Intrigos dėl būsimųjų ES struktūrinių fondų skiriamųjų lėšų dalybų, ūkio ir kultūros ministrų veiklos ar asmeninio gyvenimo kritika, įnirtingos buvusių KGB rezervo narių paieškos, gaudynės, žudynės... Visiškas chaosas ir neišvengiamai artėjantis armagedonas. Žinių apie Lisabonos strategiją nė su žiburiu nerasi, tarsi tokia strategija Lietuvai visiškai nebūtų aktuali. Tiesa, Europos Parlamento narė L. Andrikiene prisiminė per paskutinius du mėnesius radusi Lietuvos spaudoje Lisabonos strategijai ir jos tikslams skirtą *ELTA* pranešimą bei trumpą komentarą apie tai, kad ta strategija nelabai realistiška.

Europos Sąjungos prioritetai

Priminsime, kad 2000 m. kovo 23–24 d. Europos Taryba patvirtino Lisabonos strategiją, kuria nustatė Europos Sąjungos strateginius tikslus, siekiant žiniomis grindžiamoje ekonomikoje padidinti užimtumą, stiprinti ekonomines reformas ir socialinę sanglaudą. Goteborgo Viršūnių susitikime prie Lisabonos proceso buvo prijungta taip pat ir aplinkosaugos dimensija, tad Lisabonos strategiją sudaro ekonominė politika, socialinė politika ir aplinkosauga. Per dešimtmetį Europos Sąjungą norima paversti konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje. Tam reikės pasiekti maždaug 3 proc. ekonomikos augimą kasmet, užimtumą – nuo 61 proc. padidinti iki 70 proc., o dirbančiųjų užimtumą – nuo esamo 51 proc. iki 60 proc. Lisabonos strategijos iniciatyvos apima tokias sritis kaip informacinės visuomenės plėtra, Europos tyrimų erdvės sukūrimas, palankios sąlygų inovacinėms verslo idėjoms kurti, socialinės saugos modernizavimas. Nustatyti keturi svarbiausi prioritetai: Klimato kaitos, Darnaus transporto, Visuomenės sveikatos ir Gamtinių išteklių.

Pagal klimato kaitos prioritetą jau iki šių, t. y. 2005-ųjų metų, buvo numatyta akivaizdžiai sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą į aplinką. Iki 2010 m. užsibrėžta pasiekti, kad iš atsinaujinančiųjų šaltinių ES mastu būtų gaminama 22 proc. elektros energijos.

Pagal Darnaus transporto prioritetą numatoma pasiekti, kad transporto sistemos aptarnautų augančius transporto srautus, sumažinti grūstis, triukšmą ir oro taršą, pirmenybę teikti ne motoriniam transportui, bet vadinamajam aplinkai nekenksmingam transportui, pagaliau į paslaugų kainą įtraukti socia-

Ar Lisabonos strategija aktuali Lietuvai?

Apie Lisabonos strategiją diskutuoja Europos Parlamento narė Laima Andrikiene, dr. Arūnas Augustinaitis, Lietuvos MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir dr. Mantas Adomėnas

Lietuvos mokslų tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus bei Mokslo ir studijų departamento direktorius Albertas Žalys

linius ir aplinkosaugos kaštus.

Visuomenės sveikatos srityje numatyta patenkinti sveiko ir kokybiško maisto poreikį, prižiūrėti chemikalų naudojimą, infekcinių ligų plitimą ir t. t.

Gamtinių išteklių prioritetą įpareigoja imtis veiksmų, kuriais būtų suardyta priklausomybė tarp BVP augimo ir išteklių naudojimo bei atliekų kaupimo.

Siekiant įgyvendinti Lisabonos strategijos tikslus iki 2010 m. turi būti sukurta 15 mln. papildomų darbo vietų. Įgyvendinant šią strategiją skatinamos vietinės iniciatyvos.

Pabrėžiama, kad 90 proc. skiriamų ES struktūrinių fondų finansuojamų programų (166 mlrd. eurų) vertinamos kaip Lisabonos strategijos uždavinių įgyvendinimas. Prie viso to prisideda Sanglaudos fondas ir ISPA, o tai sudaro dar 51 mlrd. eurų.

Nėra ko džiaugtis ir Europos Sąjungai

Kas kelia nerimą L. Andrikienei? Dirbdama Europos parlamente ji mato, kaip vyksta darbas, formuojami prioritetai. 2007–2013 m. sritims, kurios susijusios su Lisabonos strategijos įgyvendinimu, numatoma skirti 132 mlrd. eurų. Šie pinigai bus naudojami tiksliai apibrėžtose prioritetinėse srityse. Dabar mėginama nustatyti, kas nuveikta nuo 2000 m., kai buvo pradėta įgyvendin-

ti Lisabonos strategija. Rezultatai pasirodo beesą prasti, ekonomikos augimas ES lėtėja, prognozės būsimajam finansiniam laikotarpiui – pesimistinės.

Vis dėlto savo ateitį ES sieja būtent su kuo sėkmingesniu Lisabonos strategijos įgyvendinimu. Kaip teigia Ch. M. Barosas, Lisabonos strategija yra svarbiausia Europos Komisijos darbotvarkės dalis. Vadinasi, per visą šios Komisijos kadenciją teks turėti reikalo su Lisabonos strategijos įgyvendinimu. Siūloma atsakyti ne-realių tikslų ir palikti tik tai, kas šiandien, Europos Komisijos narių nuomone, gali būti įgyvendinta. Pabrėžiama, kad būtina skatinti smulkiųjų ir vidutinių verslų, nes 99 proc. ES įmonių dirba smulkiuoju ir vidutinio verslo srityje, jame užimta du trečdaliai visų dirbančiųjų.

Taigi akivaizdu, ką reikia skatinti, nors yra vienas bet... ES nusiteikusi remti ne visas imones ir ne bet koki verslą, tačiau pirmiausia technologiskai naujas, novatoriškas imones. Taip būtų galima pasiekti užsibrėžtą tikslą – 3 proc. BVP skirti moksliniams tyrimams.

L. Andrikienei teko dalyvauti seminare, kuriame buvo analizuojami Lisabonos strategijos tikslai. Švedijai ar Suomijai tai nebūtų joks laimėjimas, nes 3 proc. barjerą jos jau yra pasiekusios, o gerų mokslininkų per trejus ar penkerius metus neišugdys.

Ar tie prioritetai pasirinkti?

Mokslo vertė priklauso nuo naujų idėjų, o jų vargu ar labai padaugėtų, jeigu mokslui ES skirtų vieną kitą papildomą milijardą eurų. Bent jau Europos politikai tuo, atrodo, abejoja. Mat žmogiškųjų išteklių moksle nepadaugėtų. Baigęs universitetą žmogus produktyviu mokslininku tampa maždaug po 10 metų, o norinčių studijuoti ES universitetuose nėra tiek, kiek to norėtų patys universitetai.

Lietuva pirmoji ratifikavo Europos Sąjungos Konstituciją, jos net neperskaiciusi, neišsąmoninusi. Ką šis žingsnis lems ateityje? Europarlamentarė priminė: Lisabonos strategija mums taps privaloma vykdyti, kai tik paskutinė ES valstybė ratifikuos tą Konstituciją. Ir štai kas neramina toli gražu ne vien mūsų europarlamentarus. Iš Lietuvos finansų ministerijos gautajame dokumente *Apie 2007–2013 m. finansinę perspektyvą* juodu ant balto surašyti keturi Lietuvos prioritetai: *Ignalinos atominės elektrinės uždarymas, Kaliningrado srities plėtra, Seneno instrumentų įgyvendinimas* (Lietuvos valstybės rytinių sienų apsauga) ir *Bendroji žemės ūkio politika*.

Nesunku suprasti, kodėl šie keturi, o ne kiti prioritetai tapo Lietuvoje svarbiausiais: per juos buvo galima gauti ES lėšų. Tačiau blogiausia, kad įgyvendinę tuos prioritetus nė per nago juodymą netapsime konkurentiškesni. Nė vienas šių prioritetų nesustiprins mūsų pozicijų ir Lisabonos strategijos įgyvendinimo srityje. Nei tapsime konkurentiška valstybė, nei labiau dinamiškai vystysimės, nei įnešime didesnio indėlio ir į ES tinklų įgyvendinimą.

Europarlamentarė L. Andrikiene mokslo reikalų tvarkytojams bei vadovams Lietuvoje uždavė labai konkretų klausimą: ką reikėtų daryti, kad Europos Sąjungoje mokslo tyrimai taptų konkurentiškesni, bent jau atsilaikytų lenktynėse su JAV mokslu?

Štame klausime glūdi potekstė: kas darytina su Lietuvos mokslu, kad jis būtų konkurentiškesnis, paveiksnis kitoms mūsų valstybės gyvenimo sritims – verslui, pramonei ir kultūrai,

Europos Parlamento narės Laimos Andrikiene's surengtoje diskusijoje

jei mintyje turime socialinius ir humanitarinius mokslus.

Europarlamentarė atsargiai pasufleravo ir vieną galimą atsakymą į savo užduotą klausimą. Gal išties moksliniams tyrimams finansavimą reikėtų ne skirti, bet skelbti atvirus konkursus, ir juose galėtų dalyvauti geriausios Europos mokslo pajėgos, pavyzdžiui, kad ir iš Oksfordo, Kembrižo?

Memorandumą partijų vadovai jau spėjo pamiršti

Lietuvos MA prezidentas Z. R. Rudzikas priminė 2004 m. birželio 22 d. pasirašytą septynių politinių partijų ir akademinės bendruomenės institucijų memorandumą. Darbo partijos vardu pasirašė jos pirmininkas V. Uspaskichas, Liberalų demokratų – V. Mazūronis, Liberalų ir centro partijos – A. Zuokas, Lietuvos krikščionių demokratų – V. Stundys, Lietuvos socialdemokratų – Č. Juršėnas, Naujosios sąjungos – laikinai pirmininkės pareigas ėjusi V. Blinkevičiūtė, Tėvynės sąjungos – A. Kubilius, Valskiečių ir Naujosios demokratijos – K. Prunskienė. Lietuvos akademinė bendruomenė atstovavo Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija ir Lietuvos studentų sąjunga. Politinės partijos įsipareigojo atėjusios į valdžią įgyvendinti pa-

teisingas pasirinkimas. Gal tas sąlygas bent kiek galėtų padėti sulgynti ES struktūriniai fondai? – kiek retorinį klausimą pateikė Z. R. Rudzikas, tačiau atsakymo ir jis, matyt, neturi. Jeigu nesugebėsime atnaujinti aparatūros bazės, tai eksperimentiniuose moksluose apie joki konkurenciškumą nebus nė kalbos.

Struktūrinės mokslo sistemos reformos svarba

Lietuvos MA prezidentui oponavo Demokratinės politikos institutui diskusijoje atstovavęs jo ekspertas Mantas Adomėnas. Jis siūlo daugiau galvoti apie struktūrinę visos mokslo sistemos reformą. Iš struktūrinių fondų gautos lėšos turi būti skiriamos ne esamoms mokslo struktūroms šelpti, bet reformai skatinti. Dabartinė kad ir technologinių mokslų sistema nesūlo inovatyvių projektų, o mokslui prašomos lėšos būtų nukreipiamos vien tik pagerinti materialinę infrastruktūrą. Tai reikalinga, bet neatves į kokybinę mokslo sistemos pertvarką, vadinasi, neatliks ir Lisabonos strategijos reikalavimų. Pasak M. Adomėno, mokslo struktūrą reikia reformuoti iš vidaus, imtis ryžtingų veiksmų.

Z. R. Rudzikui tokia pozicija atrodo mažų mažiausiai keista. Gyvename nuolatinės ir besitęsiančios mokslo reformos sąlygomis, doktorantūros nuostatos visą laiką svirstomos iš naujo, keičiamos – jokio

verslo, kuris nesugeba įsisavinti moksliniams tyrimams jam skiriamų lėšų. Šiuo atveju mokslo kritikai saupainioja padarinį su priežastimi.

Susikalbėti lietuvių juk niekas nemokė

Verslas su mokslu paprasčiausiai nesuskalpa, net nežino, ką tie mokslininkai jam gali pasiūlyti, – teigia Mokslo ir studijų departamento direktorius A. Žalys, vis dėlto nepritarėdamas ir Lietuvos MA prezidentui Z. R. Rudzikui, kuris siūlo pagalvoti, ar Lietuvoje šiandien esama verslo, kuris sugebėtų įsisavinti tai, ką gali pasiūlyti mokslas. A. Žalys siūlo klausimą formuluoti kiek kitaip: gal Lietuvoje nėra mokslo, kuris būtų verslas?

Kaip matome, per 15 nepriklausomos valstybės metų vis dar tenka braidyti šiek tiek scholastinių ginčų ūkuose, mėginant rasti, kas kaltas, kad Lietuva vis dar nėra Suomija ar bent Airija. Šios diskusijos tęsiasi ne vienus metus. Jos nėra vaisingos, nes prasideda visada nuo to paties išeities taško ir baigiasi, kai ginčiniškai pavargsta protinti oponentus. Vieni iš kitų nedaug pasisemia. Su kokia nuomone ateina į diskusiją, su tokia ir išeina, nes dažniausiai linkę girdėti tik save, bet ne oponentų argumentus.

Nei mokslo politikos strategai, nei daugybės diskusijų dalyviai tuose nesibaigiančiuose ginčuose taip ir nesuformuoja pagrindo, nuo kurio ir reikėtų spręsti: ką turime gero, saugo-

Prie dalyvių prisijungė Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys ir „Atgimimo“ redaktorė Indrė Makaraitytė

grindinius Lisabonos strategijos principus. Įsipareigota valstybės lėšas universitetinėms studijoms kasmet didinti po 0,1 proc. BVP ir 2007 m. pasiekti 1 proc. BVP (be atskaitomų valstybės biudžete mokslo ir studijų institucijų lėšų). Valstybės lėšas mokslui ir eksperimentinei plėtrai numatyta kasmet didinti po 0,1 BVP ir 2010 m. pasiekti 1 proc. BVP.

Realiai padėtis rodo, kad nei Vyriausybė, nei valdžioje esančios partijos Memorandumą pasirašytųjų įsipareigojimų nevykdo. Kai Lietuvos MA prezidentas apie Memorandumą priminė Lietuvos Ministrų Tarybos Pirmininkui A. Brazauskui, šis nuleido juokais: ne jis pasirašė, tai kodėl turėtų vykdyti? Visa tai ir atspindi valstybės vyrų požiūrį į mokslą ir aukštąsias studijas. Valstybės vyrai ir Memorandumą pasirašiusios moterys ne tik nesilaiko duoto žodžio, bet ir krečia juokus.

Visi supranta, kad svarbiausias mokslo rodiklis bus tyrimų kokybė. Ne paslaptis, kad naujosios ES valstybėms sunku konkuruoti su senbuvėmis pirmiausia dėl nevienodų sąlygų, ypač eksperimentinių mokslų srityje. Antai Estija mokslinei literatūrai, mokslinių bazių naudojimui šiemet skiria 7 mln. litų, o Lietuvos mokslininkai dar toli gražu neturi galimybės prieiti prie daugelio duomenų bazių.

Konkuruoti tik pagal mokslinės produkcijos kokybės rodiklius, neturint panašių galimybių, vargu ar yra

stabilumo. Mokslininkui nieko nėra blogiau už nestabilumą ir nuolatinę įtampą. Tokiomis sąlygomis labai sunku dirbti, nes niekas nėra užtikrintas, kad šį darbą dirbs ir rytoj.

A. Augustinaitis linkęs palaikyti M. Adomėną ir pateikia štai kokią argumentą: šiandieninis mūsų mokslas neturi ką „parduoti“ ar pasiūlyti nei verslui, nei visuomenei. Teisinamasi lėšų stygiumi, besitęsiančiomis reformomis ir daugybe kitų trukdžių, bet ką realaus tas skriaudžiamas mokslas gali pasiūlyti verslui? Buvusi vyriausybė skyrė 50 mln. litų verslo ir mokslo skatinimui, bet neatsirado, kas tuos pinigus sugebėtų ar bent norėtų įsisavinti. Daug ką sakantis faktas.

Vis dėlto tai ne visa tiesa. Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas E. Butkus pasiūlė nekartoti klaidos, kurią dažnai daro politikai ir net Premjeras, kai kritikuoja dabartinį Lietuvos mokslą. Tie 50 mln. litų buvo skirti visai ne mokslininkams, bet verslo įmonėms, kurios atlieka mokslinius tyrimus. Mokslininkai gali dalyvauti projektuose konkurso tvarka po to, kai tas projektas gauna finansavimą. Kadangi jokių garantijų gauti finansavimą vieni mokslininkai neturi, tai projekte ir nedalyvauja. Ūkio ministras V. Uspaskichas sutiko su E. Butkaus argumentais, kad reikia iš esmės keisti lėšų skyrimo tvarką, norint kad įmonių projektuose dalyvautų ir mokslininkai. Taigi čia ne mokslo problema, o

tino, ko jokiū būdu negalima prarasti, ir ką būtina keisti, ko atsakyti ir kokių rezultatų siekti kad ir per artimiausius 5–7 metus, kaip kad savo veiklą planuoja ir Europos Komisija.

Mokslas ir verslas Lietuvoje vienas kito verti, – galime sutikti su A. Augustinaičiu. Jei taip, tai struktūriniai pokyčiai, matyt, tiek pat būtini ir mokslo, ir verslo srityse. Tačiau norint keisti finansavimo sistemą, atlikti struktūrinę reformą, keičiant institucijų valdymo vidinę sąrangą, tektų imtis labai ryžtingų veiksmų, kuriems šiandien mūsų mokslo strategai ir politikai, atrodo, nepasirengę. Ne todėl, kad nežinotų, ką labiausiai reikėtų keisti. Visos reformos įgyja amžinai nesibaigiančių pavidalą dėl to, kad, anot A. Žalio, reformos daromos ne iš to galo. Kol bet kurią naują idėją mėginama įgyvendinti, ji pirmiausia derinama su akademinė bendruomene. Juk ji suinteresuota stabilium darbu, o ne pokyčiais. Taip pat yra ir su LR finansų ministerija, kuri taip pat visiškai nesuinteresuota pokyčiais, galinčiais duoti rezultatų po, tarkime, 5 ar 7 metų. Kam rūpės kloti raudoną kilimėlį po būsimo finansų ministro ar net kitos vyriausybės narių kojomis? Rūpi greitai rezultatai – šiemet, na, kitamet, blogiausiu atveju – prieš pat rinkimus. Niekam nerūpi formuoti kokius nors fondus, kurie pradės duoti naudą jau kitos vyriausybės veiklos metais.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Lietuvos mokslo premijų komitetas praneša, kad 2004 m.

Lietuvos mokslo premijos skirtos:

HUMANITARINIAI IR SOCIALINIAI MOKSLAI

1. **Juozapui Girdzijauskui** už darbų ciklą *Lituanistinės literatūros raidos pjūviai: eilėyra ir istoriografija (1966–2001 m.)*. Pateikė Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto taryba.

2. **Algei Reginai Jankevičienei** už darbų ciklą *Lietuvos sakralinės architektūros tyrimai (1957–2003 m.)*. Pateikė Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos instituto taryba.

3. **Mečislovui Jučui** už darbų ciklą *Lietuvos Didžiosios Kuni-gaikštystės valstybingumo ir lietuvių politinės tautos tapatumo problemos (1999–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus universiteto senatas.

FIZINIAI MOKSLAI

1. **Audriui Dubiečiui, Gintarui Valiuliui, Arūnui Varanavičiui** už darbų ciklą *Netiesinė šviesos lokalizacija (1993–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus universiteto senatas.

2. **Liudui Giraičiui, Remigijui Leipui, Donatui Surgailiui** už darbų ciklą *Tolima priklausomybė: modeliai, ribiniai dėsniai, statistinės išvados (1985–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus universiteto senatas ir Matematikos ir informatikos instituto taryba.

3. **Vitalijui Janickiui, Aivarui Kareivai** už darbų ciklą *Nauji neorganiniai junginiai ir kompozicinės medžiagos: susidarymo, sandaros, cheminių, fizikinių ir taikomųjų savybių tyrimai (1973–2003 m.)*. Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas ir Vilniaus universiteto senatas.

BIOMEDICINOS MOKSLAI

1. **Rūtai Dubakienei** už darbų ciklą *Alergologija: ekologinės prie-laidos, nauji diagnostikos ir gydymo aspektai (1980–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus universiteto Imunologijos instituto taryba.

2. **Vytautui Alfonsui Jonaičiui, Povilui Ivinskiui** už darbų ciklą *Vabzdžių fauna, trofiniai ryšiai ir populiacijų dinamika (1966–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus universiteto Ekologijos instituto taryba.

3. **Leonardui Kairiūkščiui, Antanui Juodvalkiui, Remigijui Ozolinčiui** už darbų ciklą *Produktiviausio miško teorijos sukūrimas ir jos taikymas krašto ekologinio tvarumo didinimui (1972–2002 m.)*. Pateikė Lietuvos miškų instituto taryba.

TECHNOLOGIJOS MOKSLAI

1. **Jurgiui Kazimierui Staniškiui** už darbų ciklą *Prevencinių aplinkos apsaugos strategijų išvystymas ir diegimas Lietuvos pramonėje (1991–2003 m.)*. Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas.

2. **Petrui Rimantui Venskutoniui** už darbų ciklą *Natūralių maisto priedų ir kitų biologiškai vertingų maistinių medžiagų išskyrimo, perdirbimo ir panaudojimo technologijų kūrimas ir tyrimai (1982–2003 m.)*. Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas.

3. **Edmundui Kazimierui Zavadskui, Artūriui Kaklauskui** už darbų ciklą *Statybos šakos modeliavimas (metodai, modeliavimas, sprendimų paramos ir informacinės sistemos, internetinės technologijos, praktiniai taikymai) (1996–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas.

TAIKOMOSIOS MOKSLINĖS VEIKLOS (EKSPERIMENTINĖS PLĖTROS) DARBAI

1. **Jurgiui Vanagai** už darbų ciklą *Vilniaus ir Kauno dvimiestis: Lietuvos didmiesčių urbanistinės sandaros ir plėtros modeliavimas (1969–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas, Lietuvos pramonininkų konfederacija ir UAB *Urbanistika*. (Humanitariniai ir socialiniai mokslai).

2. **Pauliui Kavaliauskui** už darbų ciklą *Krašto tvarkymo optimizavimas teritorijų fizinio planavimo sistemoje (1986–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus universiteto senatas, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie LR Aplinkos apsaugos ministerijos ir UAB *Urbanistika*. (Fiziniai mokslai).

3. **Vladui Algirdui Bumeliui, Mykolui Mauricui, Vytautui Naktiniui, Jonui Henrikui Pesliakui** už darbų ciklą *Terapiniai reikombinantiniai baltymai ir jų panaudojimas medicinoje (1983–2003 m.)*. Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas ir UAB *SICOR Biotech* direktorių komitetas. (Biomedicinos mokslai).

4. **Stasiui Vygantui Augučui, Dariui Gailiui** už darbų ciklą *Naujų matavimo ir diagnostikos technologijų tyrimai ir plėtra (1990–2003 m.)*. Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas, Lietuvos pramonininkų konfederacija, AB *Ekranas*, Mokslinių paslaugų firma *GTV*. (Technologijos mokslai).

Lietuvos mokslo premijų komitetas

Tęsinys, pradžia Nr. 1

Mūsų pašnekovas – mūsų žymusis kalbininkas, lituanistas ir baltistas prof. Zigmąs Zinkevičius, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys, daugelio knygų autorius.

Ar nustos gyvuoti lietuvių mokslo kalba

Gerbiamasis Profesoriau, praėjusio pokalbio metu Jūs pateikėte pavyzdžių, kurie rodo, kad Lietuva nėra visai nežinoma pasaulyje. O kokią lietuvių kalbos ateitį matote?

Istorinei lyginamajai kalbotyrai lietuvių kalba yra labai svarbi ir ta reikšmė nenuslops, tad ir dėmesys lietuvių kalbai niekada nenunyks. Kad ir Vokietijos baltistikos profesoriai: jie išaugina savo mokinius, o šie – vėl augina naujos kartos baltistus. Pasidaro ištisos kartos, net savotiškos baltistų dinastijos. Tik ne kraujo ryšių pagrindu, o idėjų giminytės.

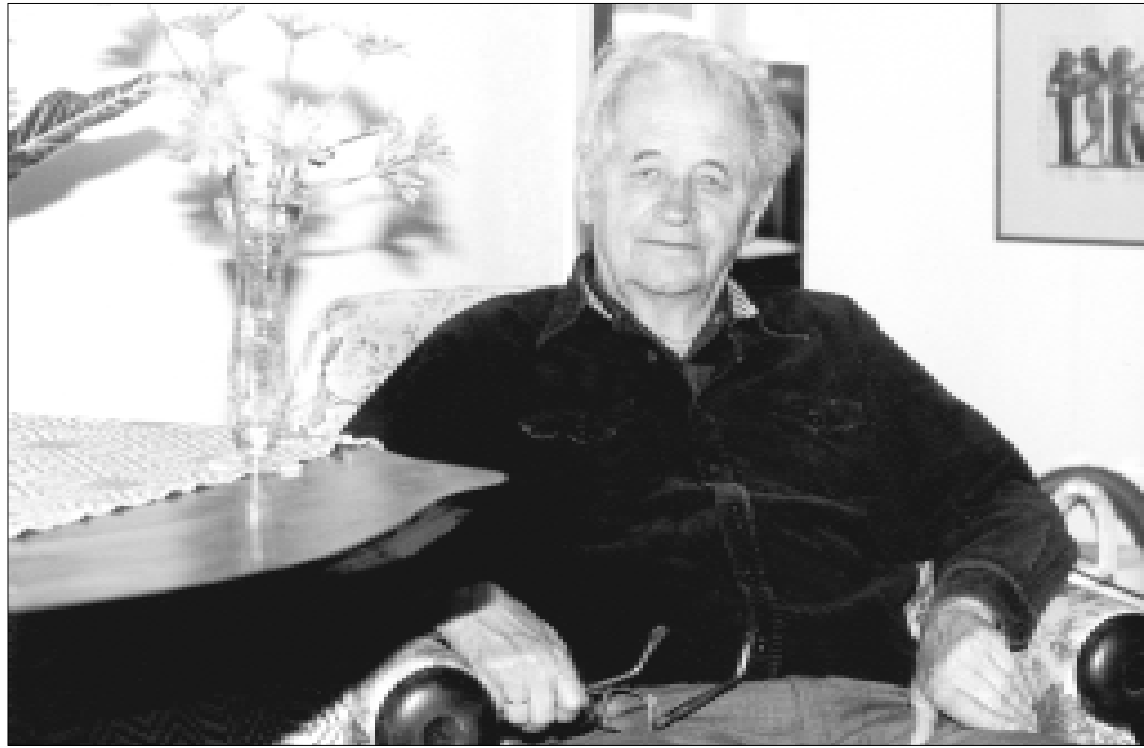
Palyginkime lietuvių ir slavų kalbos reikšmę lyginamajai kalbotyrai.

Slavistikos istorinei lyginamajai kalbotyrai gali ir nebūti, nuo to šis mokslas labai nenukentės. Matot, slavistai be lietuvių kalbos apsieiti negali, todėl prisideda lietuvių kalbos tyrinėtojų – slavistų dėka. Tačiau jeigu slavistų nebūtų, tai istorinei kalbotyrai visai pakaktų ir baltistų.

Lyginamajai istorinei kalbotyrai lietuvių kalbos reikšmė gal ir nemažėja, bet pripažinkime, kad mūsų kalbos padėtis moksle yra dramatiška. Kaip ir kitų nedidelių pasaulio tautų kalbų padėtis. Norint, kad tavo mokslo darbai būtų žinomi, juos būtina spausdinti didžiosiomis kalbomis, geriausiai anglų kalba. Antraip mokslininkas virs savo paties sultyse. Gerbdami Jus, jaunosios kartos įvairių sričių mokslininkai gali ir nesigincyti, bet visvien savo darbus stengsis spausdinti anglų kalba. Taip ir vyksta. Ilgainiui lietuvių kalba, kaip gyvoji mokslo kalba, nustos gyvuoti. Ką jai galėtumėte atsakyti?

Lietuvių kalba, kaip gyvoji mokslo kalba, niekuomet nustos gyvuoti, jeigu mes patys jos nemarinsime. Kalba atlieka ne tik komunikatyvinę (susižinojimo), bet ir tautos kultūrinės raiškos funkciją. Tai labai svarbu. Dėl to lietuviškai paskelbtas svarbus mokslo darbas turi labai didelę reikšmę mūsų tautos gyvasčiai. Norėdami išplaukti į platesnius vandenis, žinoma, moks-

PER KALBĄ – PRIE TAUTOS ISTORIJOS IŠTAKŲ (4)

Gedimino Žemlėckio nuotrauka

Akad. Zigmąs Zinkevičius jaukioje savo namų aplinkoje

linių tyrimų rezultatus turime skelbti ir angliškai ar kita kuria plačiai pasaulyje vartojama kalba, arba svarbų mūsų tyrimą pasistengs išsiiversti kiti. Tik kad tų svarbių tyrimų būtų kuo daugiau! Jų rezultatus stengsimės pateikti lietuviams lietuviškai, o kitoms tautoms (jeigu joms jie yra svarbūs) – kita kalba.

Tad kaip įvertintumėte dėmesį lietuvių kalbai pasaulyje? Jis didėja ar mažėja?

Man atrodo, nei didėja, nei mažėja. Pagaliau juk nepasversi. Bet apie mažėjimą nekalbėčiau.

Apie kolegą

2004 m. Kazimiero Būgos premijos laureatu tapo prof. Algirdas Sabaliauskas. Buvote to vyksmo, premijos teikimo dalyvis. Kaip vertinate A. Sabaliausko indėlį į lietuvių kalbos istorijos tyrinėjimus? Juk šiai sričiai ir Jūs skyrėte savo pagrindinį darbą – šešiatomę „Lietuvių kalbos istoriją“.

Algirdas Sabaliauskas – tai lietuvių tautos Nestoras, metraštininkas.

Juk jis labai daug yra prirašęs apie baltistus, ne tik Lietuvos, bet ir užsienio. A. Sabaliausko *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos* dvitomis yra labai reikšmingas veikalas. O jo parašyti šimtai straipsnių yra svarbus indėlis į lietuvių kalbos tyrinėjimų istoriją. Be to, A. Sabaliauskas pasireiškė ir kaip leksikologas, tyręs finų skolinius iš lietuvių kalbos bei kitus dalykus. Tie straipsniai plačiai visuomenei gal mažiau žinomi už populiariusius straipsnius.

Kartą egzaminavau Vilniaus pedagoginio instituto (dabar Universitetas) neakivaizdininkus. Į klausimą, kokius žino lietuvių dabartinius kalbininkus, vienas studentas atsakė: Sirvydą ir Sabaliauską... Štai koks populiarumas visuomenėje.

Tolimos perspektyvos optimistas

Gerbiamasis Profesoriau, net ir iš pokalbio su Jumis „Mokslo Lietuvoje“ gali susidaryti įspūdis, kad esate labai

optimistiškas žmogus, viskas šiame gyvenime Jums labai paprasta ir sekasi. Ar iš tikrųjų taip ir yra?

Ne, taip nėra. Apskritai esu optimistas, tai teisybė. Tačiau optimistas iš tolimos perspektyvos. Kada reikia kartais spręsti įvairius šių dienų reikalus, žinoma, ne visada galiu būti optimistas. Bet tai savaimė aišku. Juk net ir mokslo sistemoje pakanka bėdų.

Kokią bent vieną svarbiausią įvardytumėte?

Labai didelė bėda yra finansinė Lietuvos mokslo būklė. Antras dalykas – ypač skriaudžiami humanitariniai mokslai. Tikslųjų mokslų institutai sovietmečiu buvo labai pinigingi, pagaliau ir tų institutų buvo daug. Kartais jie šiek tiek ir mus, humanitarus, sušelpdavo.

Ir dabar visur vyrauja tų tikslųjų mokslų atstovai. Štai kad ir ta kova dėl lietuvių kalbos kaip valstybinės ir apskritai kaip mokslo kalbos įtvirtinimo. Lietuvoje einama labai

negeru keliu. Nedaug yra tikslųjų mokslų atstovų, kurie suprastų, kad kalba yra ne tik komunikacijos arba susižinojimo priemonė, bet ir kultūros laidas, tautos dvasinio paveldo, kultūros dalykas. Jeigu į visa tai nekreipsime dėmesio, rašysime vien tik angliškai, kur nueisime?

Visada laikiausi ir dabar laikiausi nuomonės, kad jeigu rašome užsieniečiams, tai rašykime, žinoma, užsienio kalba. Tačiau kai rašome savo krašto žmonėms ir tuos spaudinius leidžiame Lietuvoje, tai reikėtų rašyti tik lietuviškai. Jeigu baigiu kokią nors tyrimą, darbą, tai jo rezultatus stengiuosi paskelbti pirmiausia, kaip mano oponentai pasakytų, prestižiniame moksliniame leidinyje – *Baltistica* ar panašiam. Visai nebūtinai tik užsienyje. Kadangi mano tyrimų sritis – baltistika, tai mūsų žurnale *Baltistica* paskelbtas straipsnis turės daug didesnę užsienio skaitytojų ratą, negu kad tą straipsnį skelbtume užsienio kalba kitoje šalyje. Noriu pasakyti, kad, paskelbęs publikaciją prestižiniame leidinyje paskui trumpai referuoju kuriame nors visuomeniniame žurnale ar net laikraštyje.

Kai leidau savo rinktinių straipsnių keturtomį, kartais tekdavo įdėti trumpą laikraščio straipsnelį, o ne didžiulį mokslinį straipsnį, išspausdintą prestižiniame leidinyje. Dėl to, kad tas laikraščio straipsniukas kartais visuomenei turi didesnę poveikį nei mokslinė publikacija.

Kas keičia pasaulį

Ko gero, kai kuriems mokslo žmonėms atrodo, kad jie pasaulį keičia savo fundamentiniais darbais ir publikacijomis prestižiniuose leidiniuose. Tačiau Jūs manote ne taip?

Kuo specifiniai humanitariniai mokslai labiausiai skiriasi, lyginant su tiksliaisiais? Pastarųjų mokslų srityje labai griežtai atribojama grynai mokslinė ir taikomoji dalis. Tikslųjų mokslų srityje tarp šių dviejų dalių yra neperžengiama „tvora“. O humanitarinių mokslų srityje sunku rasti ribą tarp taikomojo, daugeliui prieinamo, ir tokio grynųjų fundamentinio mokslo, kuriuo tik keli žmonės visame pasaulyje domėtusi. Tai retenybė. Dažniausiai tie humanitarams rūpimi klausimai siejasi su gyvenimu, praktika. Tokie yra socialiniai bei humanitariniai mokslai.

Užtat kai kurie „tiksluikai“ ir sako: kas tai per mokslai, jeigu mes ten jokio mokslo nematome.

Jie ten ieško mokslo pagal savo tikslųjų mokslų kriterijus. Žinoma, neranda. Matote, jei mes pagal savo humanitarinius kriterijus pradėsime ieškoti mokslo tikslųjų mokslų atstovų straipsniuose, tai nežinia kuo tai baigsis. Humanitarams atrodytų, kad visus tuos tikslųjų mokslų atstovus reikėtų paprasčiausiai išvaikyti, nes jie visiškai atitrūkę nuo gyvenimo ir jų tyrinėjimuose nėra nieko praktiškai reikalingo. Štai ir iškyla tokia bėda, kai pradeda nesusikalbėti humanitarai ir tikslųjų mokslų atstovai.

Kam kokia reforma patiktų

Kai kurie mūsų mokslo žmonės apstėsti stebėtino nevisavertiškumo komplekso. Jie taip greitai nori integruotis į Europos Sąjungos, apskritai į Vakarų mokslą ir kultūrą, kad pamiršta, jog kiekviena integracija atneša ir labai nepageidaujamų padarinių.

Aš manau, kad svarbiausia priežastis glūdi ne čia. Tai, ko gero, ne priežastis, o veikiau padarinys.

Prof. Zigmą Zinkevičių su 80-mečiu sveikina VU mokslo prorektorius prof. Juozas Vidmantis Vaitkus, VU bibliotekos direktorė Birutė Butkevičienė ir Filologijos fakulteto dekanas prof. Bonifacas Stundžia

Svarbiausia priežastis labai žemiškai – finansai. Dabar įstatymus ir visas mokslo vertinimo bei finansavimo nuostatas stengiamasi suformuluoti taip, kad liūto dalis tektų jiems, tų iniciatyvų autoriams bei vykdytojams. Bet kuriuo atveju ne humanitarams.

Norite pasakyti, kad mokslo reformos organizatoriai iš tos reformos suinteresuoti pelnyti naudos?

Taip, būtent. Jūs visiškai tiksliai suformulavote. Čia ir glūdi pagrindinė priežastis. Jiems paranku, kad koks nors straipsniukštis ISI leidinyje būtų vertinamas labiau už solidžią monografiją, kuriai parašyti tenka eikvoti keletą metų. O straipsniukštį sukurti galima labai greitai. Sukuriama sistema, kad straipsniukštis vertinamas labiau už monografiją. Argi ne absurdas?

Gal pasakiau nelabai pagarbiai, bet yra daugybė tų straipsnių ISI žurnaluose, kurie mokslui ir visuomenei jokios naudos neturės.

Užtat kaip mitinis aitvaras atneš balų tų straipsnių autoriams. Ką manote apie mokslo reformą Lietuvoje? Ji tęsiasi tiek, kiek gyvuoja atkurtoji Nepriklausoma Lietuvos valstybė, ir nežinia kiek dar tęsis. Tačiau girdžiu ir priešingų nuomonių: girdi, jokia mokslo reforma Lietuvoje dar nėra prasidėjo, vyksta tik „tampymasis“. Žodžiu, visi nepatenkinti.

Kiekvienas žiūri iš savo varpinės perspektyvos: kiekvienam patinka ta reforma, kuri jam asmeniškai yra naudinga. Štai ir viskas. O prie visų prisitaikyti neįmanoma, todėl nuolatos girdėjome nepatenkintųjų balsus. Gana sudėtingi dalykai, bet mokslo srityje reikalai Lietuvoje, man atrodo, yra geresni, negu švietimo reikalai.

Kas Jums leidžia daryti tokią išvadą?

Buvau švietimo ir mokslo ministras, abi šios sritys buvo mano veiklos akiratyje, todėl galiu vertinti. Be to, mokslo sritis man artimesnė ir geriau pažįstama, nes visą gyvenimą dirbu mokslui. Tiesa, ir švietimas man pažįstamas, nes pusšimtį metų dirbau Vilniaus universitete, kuris rengia šiaip ar taip ir mokytojus.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mokslininkai išmokyti teisingai atsakinėti į klausimus.

Tik ar to pakanka mokslui populiarinti?

Britų tarybos kvietimu praėjusį rudenį Vilniuje lankėsi du žurnalistai iš Jungtinės Karalystės – Maikas Rigulsfordas (Myk Rigulsford) ir Kventinas Kuperis (Quentin Cooper). Jie vedė seminarą ir pasidalijo patirtimi apie mokslo populiarinimą savo šalyje. Šių metų *Mokslo Lietuvos* Nr. 2 ir 3 spausdiniame pašnekesį su K. Kuperiu. Dabar kalbamės su kitu svečiu – M. Rigulsfordu. Neabejojame, kad britų žurnalistų mokslo populiarintojų patirtis bus įdomi ir reikiama įvertinta mūsų skaitytojų.

M. Rigulsfordas yra viešųjų ryšių specialistas, Jungtinės Karalystės viešųjų ryšių agentūros *The Walnut Bureau* generalinis direktorius. Jis organizuoja ir veda seminarus mokslininkams ir žurnalistams visame pasaulyje, patardamas, kaip bendrauti su visuomene, diskutuoti su priešiška nusiteikusiomis interesų grupėmis.

Jeigu imamės propaguoti mokslą

Pirmiausia norėčiau išsiaiškinti, kaip teisingai tarti Jūsų vardą.

Esu iš Velso, todėl mano vardą reikėtų tarti – Maikas. Velsiečių kalboje nėra raidės k, todėl mano vardą Myk reikėtų tarti Maik. Tai gali atrodyti keistai, bet taip yra.

Kad jau išsiaiškinome, kaip reikėtų tarti Jūsų vardą, tai belieka paprastesnis dalykas – kaip reikia populiarinti mokslą? Kaip supratau, Jūs tą darote 25 metus. Ir sėkmingai, antraip nebūtumėte čia.

Velsietis Maikas Rigulsfordas Britų taryboje dalijasi mokslo populiarinimo patirtimi

ti mokslą? Kaip supratau, Jūs tą darote 25 metus. Ir sėkmingai, antraip nebūtumėte čia.

Taip ir yra, aš jau 25 metus populiarinu mokslą. Manau, kad norint sėkmingai jį populiarinti, reikia trijų dalykų. Pirmiausia, reikia susirasti mokslininkų, kurie norėtų bendrauti. Antra, reikia finansavimo, t. y. organizacijų, kurios būtų suinteresuotos finansuoti mokslininkus, sutinkančius bendrauti su visuomene. Trečia, reikia auditorijos, kuri norėtų klausytis tų mokslininkų minčių.

Kurį iš šių trijų Jūsų paminėtų veiksmų sudėtingiausia užsitikrinti? Galbūt antrąjį veiksni.

Ar Jungtinėje Karalystėje skatinamas mokslo populiarinimas?

Jungtinėje Karalystėje universitetai paprastai lėšas naudoja mokslinei ir kitai literatūrai leisti bei plauti, bet ne populiarinti mokslui. Aukštosios mokyklos gauna daugiau pinigų tik tuo atveju, jei savo straipsnius spausdina geruose moksliniuose žurnaluose. Tokia sistema. O jei nori populiarinti mokslą, skelbti apie mokslinius atradimus viešai auditorijai, tai jau nėra tikrasis grynas mokslas, ir to universitetai neskatina.

Argi nebūtų teisinga, kad būtų dalį valstybės universitetams skiriamų mokesčių mokėtojų pinigų reikėtų nukreipti kaip tik į mokslo populiarinimą? Taip visuomenė daugiau sužinotų, ką su jos pinigais daro mokslininkai.

Vyriausybė iš esmės suinteresuota, kad mokslas būtų populiarinamas, leidžia 2 proc. universitetams skiriamų lėšų panaudoti mokslui populiarinti. Tačiau universitetų darbo ir mokslinės veiklos vertinimo kriterijai neskatina mokslo populiarinimui skirti bent kiek

didesnio dėmesio. Deja.

Universitetai supranta, kaip svarbu į savo auditorijas pritraukti kuo geresnį jaunimą iš įvairių pasaulio šalių, tačiau užsiėmę mokslo populiarinimu lyg ir nukentėtų. Kita vertus, universitetai eikvoja visuomenės lėšas, todėl ji turi žinoti, kas vyksta už universitetų sienų, kaip naudojami mokesčių mokėtojų pinigai. Dabartinė Jungtinės Karalystės vyriausybė padėti valdo šiek tiek geriau, tačiau ankstesnei vyriausybei buvo galima pareikšti nemažai pretenzijų.

O gal nereikia populiarinti?

Tad kam vis dėlto labiausiai reikiama mokslo populiarinimo Didžiojoje Britanijoje – vyriausybei, mokslininkams, jaunimui, plačiajai visuomenei, o gal tik patiems mokslui populiarintiems žurnalistams?

Iš esmės reikalinga visiems, nes visuomenė turi būti supažindinama su mokslu. Jei žmogus šiek tiek išmano apie menus, sakoma, kad jis kultūringas. Apie mokslą tarsi galima ir nežinoti, ir toks neišprusimas vis vien asmens, kaip kultūringo žmogaus, apibūdinimui nepakenks.

Beje, ir tarp kai kurių gal šiek tiek vyresnio amžiaus mokslininkų galima sutikti nuostatą, kad populiarinti mokslą – mokslininkui lyg ir ne toks svarbus dalykas. Jei nenaudosime mokslinio žargono, tai neįmanoma visuomenė suvoks mokslo svarbą?

Tai gal ir nepopuliarinkime mokslą – kas nuo to pasikeistų?

Jeigu jūs gautumėte mano pinigų savo moksliniams atradimams daryti, tai aš labai norėčiau žinoti, ką

Gedimino Zemlicko nuotrauka

vis dėlto jūs su tais mano pinigais padarėte.

Ar Jungtinėje Karalystėje esama kokio nors ryšio tarp mokslo populiarinimo ir tos mokslo srities finansavimo?

Vyriausybė paskelbia, kiek pinigų bus išleista mokslui. Dalydama tuos pinigus didesnę dalį skiria vienai ar kelioms mokslo sritims, o į kitas nekreipia dėmesio. Tai reiškia, kad pinigai į neremiamas sritis ateina iš kitur. Akivaizdu, tos srities mokslininkams gyvybiškai svarbu pakelti savo srities prestižą. Tokia tvarka nėra labai sveikintina, nes tie, kurie turi stipresnę įtaką, gali paspausti, ką reikia, ir gali lengviau gauti lėšų. O kitos mokslininkų grupės jaučiasi nuskriaustos. Vis dėlto valdžios vyrai negali nepaisyti visuomenės nuomonės – politikai nuolat turi sekėti visuomenės nuomonės „pulsą“: rūpintis genetiškai apdorojamam maistui, aplinkos problemomis, tyrimais su gyvūnais ar nanotechnologijomis.

Ar mokslininkai nepiktinaudžiauja visuomenės patiklumu?

Mokslininkų rankose yra ir tam tikri svertai, kaip paveikti visuomenės nuomonę. Tarkime, galima kelti triukšmą dėl genetiškai modifikuotų maisto produktų, pašarų ar augalų. Visuomenei sunerimus vyriausybei teks atitinkamos srities tyrimams skirti daugiau lėšų. Kaip yra Didžiojoje Britanijoje, ar dažnai mokslininkai pasinaudoja savo galimybėmis suaudrinti visuomenės nuomonę, kad ir, tarkime, apie ekologines grėsmes, ozono „skylę“ ar panašiai?

Tesu žurnalistas, ir jeigu mokslininkams užduosiu tik tokius klausimus – kaip mums reikėtų bijoti ozono „skylių“, kiek daug aplinkoje grėsmės ir t. t., tai tik tokius atsakymus ir gausiu, nes mokslininkai išmokyti atsakinėti į klausimus, ir tą jie daro gerai.

Sakoma, kad vyrai valdo pasaulį, o moterys – virus. Ar nėra taip ir su mokslininkais, kurie tam tikra prasme net ir nesąmoningai tampa „valdomi“ žurnalistų, t. y. jų formuluojamų klausimų?

Taip, ko gero. Juk mes, žurnalistai, žinome, kokie pasakojimai bus įdomūs skaitytojams, visuomenei, todėl tokius ir pateikiame.

Ar nepiktinaudžiaujama tokiu „žinojimu“? Kai žurnalistai ar laikraščių savininkai įsivaizduoja labai gerai žiną, ko reikia jų skaitytojams, tai spauda ir rieda bulvarinių skaitalų keliu. O juk skaitytojams toli gražu ne to reikia.

Tai išties opus klausimas. Aš manau, kad jei mokslininkai sugebėtų, būtų labiau pasirėngę bendrauti, tai įstengtų ir žurnalistus nukreipti į svarbias, rimtas ir reikšmingiausias problemas. Mėgindami tik klusniai atsakinėti į žurnalistų klausimus, jie dažnai taip ir neįstengia perteikti net ir tikrųjų savo srities problemų.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VILNIAUS UNIVERSITETO ONKOLOGIJOS INSTITUTAS

skelbia konkursą vadovo pareigoms užimti:

Chirurgijos klinikos vyriausiojo mokslo darbuotojo – klinikos vadovo.

Konkurso reikalavimai:

1. Asmenys, pretenduojantys dalyvauti konkurse, turi pateikti šiuos dokumentus:

- 1.1 prašymą dalyvauti konkurse;
- 1.2 asmens tapatybę ir amžių įrodantį dokumentą bei jo kopiją;
- 1.3 išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją liudijančius dokumentus (aukštojo mokslo diplomo, mokslinio laipsnio diplomo, licencijų ir sertifikatų) bei jų kopijas;
- 1.4 valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą ir jo kopiją (jei turi);
- 1.5 šaukiamąjį amžiaus asmenys – karo prievolės statusą liudijantį dokumentą; kario arba šauktinio liudijimą;
- 1.6 asmeninių privalumų sąrašą, kuriame pretendentas laisva forma nurodo savo mokslinę ir praktinę veiklą, savo įgūdžius ir dalykines savybes (pvz., mokėjimas naudotis kompiuteriu, užsienio kalbų mokėjimas, atitinkamos srities kvalifikacijos kėlimas ir pan.);
- 1.7 sąrašą mokslinių straipsnių, paskelbtų recenzuojamuose leidiniuose, įtrauktuose į Mokslinės informacijos instituto duomenų bazes ir Mokslo ir studijų departamento prie Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintą sąrašą, sudarytą atsižvelgiant į Lietuvos mokslo tarybos rekomendacijas, arba tarptautinių mokslo organizacijų leidiniuose;
- 1.8 rekomendaciją-charakteristiką.

2. Amžius – ne daugiau 65 metų.

3. Darbo stažas: ne mažiau 5 metai medicinos srityje. Būtina administracinė, mokslinė, pedagoginė darbo patirtis.

Prašymus ir nurodytus dokumentus pateikti per du mėnesius nuo paskelbimo dienos moksliniam sekretoriui adresu: Santariškių g. 1, LT-08660 Vilnius, tel.: (8 ~ 5) 2 78 67 81.

Tokia Marija Gimbutienė į mus žvelgia iš kanadiečių filmo

Pradžią Nr. 3.

Toliau pristatome Lietuvos nacionaliniame muziejuje vykusių kanadiečių dokumentinio filmo *Ženklai už laiko ribų. Pasakojimas apie archeologę Mariją Gimbutienę* pristatymą.

Pirmą kartą Lietuvoje

1996 m. į Lietuvą iš JAV atvyko būsimo filmo apie M. Gimbutienę scenarijaus autorė Starhawk (Starhawk) ir pradėjo domėtis, ką čia būtų galima nufilmuoti, kas labiausiai sietųsi su M. Gimbutiene, jos mokslinėmis ir gyvenimiškomis nuostatomis. Priminsime, kad Starhawk yra JAV oficialiai įregistruotos Deivės bažnyčios kunigė, todėl neturėtų stebinti šis jos bažnytinis vardas. Viešnia apsilankė ir pas Joną Trinkūną, žinomą lietuvių etninės kultūros žinovą bei įvairiopus etninės veiklos šalyje organizatorių. Šis viešniai papasakojo daug tokių dalykų, kurių šiaip ji tikriausiai nebūtų lengvai suvokusi. Lietuviškose šventėse, tradicijose, pagaliau ir mūsų kasdienybėje dar tiek daug išlikusių gyvų archaiškos praeities pėdsakų, simbolių ir ženklų, kurie moderniajame pasaulyje jau seniai nunykę. J. Trinkūnas viešnią suvedė ir su kino dokumentininku Algirdu Tarvydu, žinodamas, kad jis filmavo M. Gimbutienę jos paskutinio atvykimo į Lietuvą metu – 1993 metais.

Tada A. Tarvydas ir sukūrė dviejų dalių dokumentinį filmą apie mokslininkę. Didžiuojasi, kad jis – vienintelis M. Gimbutienę nufilmavęs kino juostoje. O vaizdojuostoje ji yra nufilmuota JAV ir Lietuvoje. 1994 m. M. Gimbutienei visiems laikams išskelavus į deivių šalį, A. Tarvydas sukūrė 10 minučių dokumentinį filmą *Atsisveikinimas su Marija Gimbutiene*. Neslepia turėjęs sumanymą sukurti apie M. Gimbutienę ir didesnės apimties filmą. Šį sumanymą atidėjo, matyt, laukdamas, ką apie ją sukurs Kanados moterų komanda.

Į senovę – per lietuviškus brūzgynus

1998 m. į Lietuvą atvyko ir filmo režisierė D. Ryd. Tų pačių metų rudėnį Prancūzijoje gyvenanti Vida Urbanavičiūtė, filmų gamybos organizatorė (prodiuserė), susisieko su A. Tarvydu ir pasiūlė pradėti filmuoti būsimojo filmo objektus. Filmuoti senosios Lietuvos archaiškiausius paminklus nėra pats geriausias užsiėmimas, nes tie objektai neparuošti lankymui. Tiksliau sakant, jie visiškai apleistai. Norėdamas nufilmuoti vieną ar kitą lietuvių senojo tikėjimo laikų objektą, A. Tarvydas pirmiausia turėjo kirsti apaugusių krūmų šakas, nuo akmenų gramdyti samanais. Aišku, visa tai į filmą negalėjo patekti.

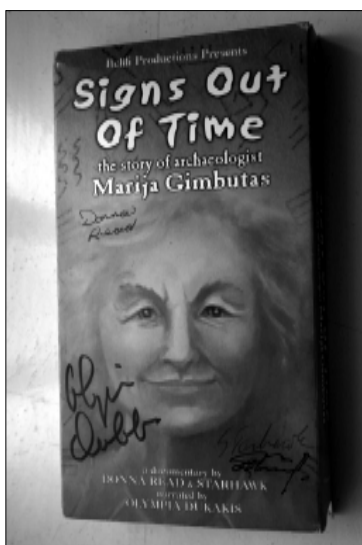
A. Tarvydas buvo susitikęs su M. Gimbutienės broliu Vytautu Alseika, paskui dar kartą – su filmo scenarijaus autorė Starhawk,

Marijos Gimbutienės idėjos tebeaudrina pasaulį

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Habil. dr. Ingė Lukšaitė pasakoja apie filmo kelionę po pasaulį; pirmoje eilėje – Tautos namų idėjos puoselėtojas Antanas Gudelis, kino dokumentininkai Algirdas Tarvydas ir Zacharijus Putilovas, žurnalistė Kornelija Jankauskaitė ir kiti

Kanadiečių filmo vaizdo juostos dėklo viršelis

taip pat ir režisierė D. Ryd. Scenarijaus autorė ypač domėjosi senosios Lietuvos priešistoriniais paminklais – buvusiomis šventomis giraitėmis, žymėtisiais akmenimis, dalyvavo Rasos šventėje. V. Alseika A. Tarvydui net išreiškė tam tikrą savo nuogastavimą: esą scenarijaus autorė, norėdama pažinti gimtąjį M. Gimbutienės kraštą, labiau visu tuo domisi „iš mote-

riškosios pusės“. Tą pokrypi, matyt, į feminizmo apraiškas, pastebėjo ir A. Tarvydas.

Per dešimtį metų nuo sumanymo pradžios – 2003 m. pavasarį kanadiečių dokumentinis filmas apie M. Gimbutienę buvo baigtas. Praėjus dešimčiai metų po jos mirties, prasidėjo filmo kelias po ekranus.

Labai nekantriai ištisus penkerius metus šio filmo tvirtino laukęs ir A. Tarvydas, kaip ir kiti M. Gimbutienę pažinoję asmenys. Rezultatą galėjo pamatyti per šio filmo pristatymą Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Įdomu buvo išgirsti A. Tarvydo, dar nemačiusio filmo, išankstinę reakciją: tai turėtų būti visai priešinga tam, ką jis pats filmavo ir darė. Tačiau tai, matyt, esą labai rimtas ir atidus žvilgsnis į M. Gimbutienės tyrinėjimus, vertinant pirmiausia JAV, Didžiosios Britanijos bei kitų šalių archeomitologų bei šiai tyrinėjimų krypčiai prijaučiančių specialistų žvilgsniu.

Beje, tai nebuvo pirmas šio filmo demonstravimas Lietuvoje.

Filmo premjera Jeruzalėje

Filmą *Ženklai už laiko ribų* platina kompanija *Belili Productions*. Filmą JAV jau spėjo pamatyti Vakarų pakrantės žiūrovai festivalio San Franciske Integralinių studijų institute metu, taip pat ir Arlingtone. Filmą matė Bostono lietuviai, taip pat parodytas Vankuverio mieste, Kanadoje. Žiūrėtas ir Kalifornijos universitete, JAV, kur M. Gimbutienė dėstė didžiąją gyvenimo dalį, iš to universiteto išėjo ir į emeritūrą. 2004 m. rugsėjo pabaigoje buvo parodytas *Santaros-Šviesos* suvažiavime, JAV. Taip pat buvo rodomas spalio pabaigoje.

Tai, matyt, toli gražu ne visi duomenys apie šio filmo kelią po JAV ir Kanados, gal ir kitų šalių ekranus, nes remiamės tomis žiniomis, kurios mus pasiekė. Savotiškas šio filmo kelias į Lietuvą.

Pasak Ingės Lukšaitės, Jeruzalėje, Vilniuje, Vildžiūnų sodyboje, 2004 m. rugpjūčio mėn. susirinko M. Gimbutienės gerbėjų būrys. Tai buvo ir tam tikra meninių idėjų realizacija: kurtos skulptūros, svarstyta apie archeomitologės kūrybą, parodytas ir šis kanadiečių filmas. Lietuvoje tai buvo premjera.

Moksle ir visuomenėje gyvas vardas

Netenka stebėtis, kad visuomeniniai judėjimai perima žmones jaudinančių mokslininkų idėjas. Ko gero, tai ir yra mokslo idėjų visuomeninio reikšmingumo įrodymas.

Gyvas M. Gimbutienės vardas ir mokslo pasaulyje. I. Lukšaitė priminė mokslinius renginius, kuriuose nuskamba lietuvių kilmės mokslininkės vardas ir praėjus vienuolikai metų po jos mirties. Pavyzdžiui, Serbijos mokslų akademijos ir JAV archeomitologijos instituto San Franciske surengtas simpoziumas apie civilizacijos ženklus. Kartu vyko ir didelė paroda, serbų ir anglų kalbomis išleistas simpoziumo katalogas. Ne vien lietuviai, bet ir daugelis Europos tautų ieško savo tapatumo įrodymų bei ženklų. Minėdame simpoziume buvo tęsiama mintis, kad iš Senosios Europos tikėjimo ženklų ir simbolių sistemos pamažu brendo rašto prielaidos Europoje. Visas simpoziumas buvo skirtas šiai prielaidai nagrinėti.

Taigi M. Gimbutienės idėjos tebėra gyvos Balkanuose ir toliau plėtojamos Kanadoje bei JAV, jau nekalbant apie Lietuvą, kur šios mokslininkės mintys ir hipotezės aktualizuojamos per *Dr. M. Gimbutienės skaitymus* Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Šiuos skaitymus muziejus ir Lietuvos archeologų draugija pradėjo rengti 2003 m., jau spėjo perkopti ir į 2005 m., nes tai visuomenėje labai populiarūs renginiai. Tą patvirtino ir kanadiečių dokumentinio filmo pristatymas, kai visiems atėjusiesiems salėje net pristigo kėdžių ir jas teko nešti iš kitų patalpų.

Dr. M. Gimbutienės skaitymuose archeologai dažniausiai dėsto tų sričių, kuriose dirbo M. Gimbutienė, naujoves. Daugiausia tai su dvasine kultūra, senaisiais tikėjimais, religija ir pasaulėžiūra susiję dalykai. Šiais renginiais visuomenėje propaguojamas mokslas bei pačios M. Gimbutienės mokslinės veiklos palikimas, jos keltų idėjų gyvybingumas.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Lietuvių senosios mitologijos vaizdinių pasaulis, toks artimas Marijai Gimbutienei, įprasmintas ir dailininko Antano Kmieliausko sieninėje tapyboje (Vilniaus universiteto Rektoriatas aula)

VERTĖJO ŽODIS

Didžiai nusipelnęs lietuvių literatūrai čekų literatūrologas prof. habil. dr. Radegastas Parolekas gruodžio 2 d. minėjo 84 metų amžiaus sukaktį. Nepaisydamas jį ištikusios negandos (yra netekęs regėjimo), jis ir toliau dirba. Tai rodo ir čia skelbiamo straipsnio vertimas (originalas išspausdintas 2004 m. leidinyje *Z pameti literární Olomouce*). Šis rašinys spausdinamas ne vien todėl, kad taip norima pagerbti nuoširdų lietuvių literatūros bičiulį, bet ir dėl lietuvių visuomenei vertingo pažintinio turinio.

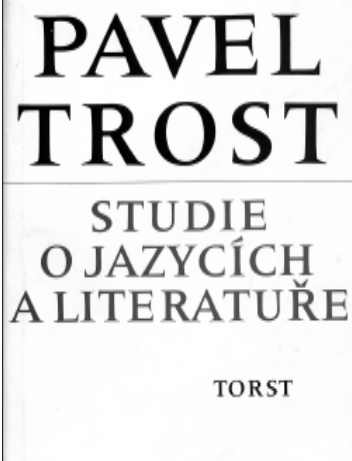
Vertime praleistos kelios mums neaktualios vietelės. Jos, kaip ir vienas kitas priedas, išskirtos skliaustais.

Radegastas Parolekas

Voitechas Gaja (1912–1992 m.) priklausė vyresniajai mūsų baltistų kartai – prof. Pavelo Trosto, daugelio egzotinių kalbų, įskaitant taip pat senąją airių kalbą, mokovo, žymaus čekų germanisto ir baltisto, bičiulį ir mokinių būriui. P. Trostas į Prahą atvyko iš Olomouco, akademiko Bohuslavo Havraneko, kurio pagrindinė veiklos būstinė buvo Karlo universiteto Filosofijos fakulteto Bendrosios kalbotyros kabinetas, iniciatyva. V. Gaja, taip pat olomouciškis, priklausė jo artimiesiems bendradarbiams, mokėjo keliolika kalbų ir vertė ne tik iš rusų, anglų ir prancūzų, bet taip pat iš latvių bei lietuvių kalbų. Jam priklausė reikšmingų vertimų iš šių kalbų ne vien į čekų, bet ir slovākų kalbą. Kad galėtume objektyviai spręsti apie jo vertimų iš baltų literatūrų reikšmę, turime juos įjungti į bendrąją mūsų vertimų iš šių kalbų raidą.

Iki 1945 m. iš baltų literatūrų versta visai mažai. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą iš lietuvių kalbos buvo išversta daugiausia tautosakos dalykų – liaudies dainų ir pasakų. Jau 1827 m. išėjo Čelakovskio verstos lietuvių dainos – vos dveji metai po jų lietuviško Liudviko Rėzos leidinio. Pirmiesiems vertimams iš lietuvių kalbos priklauso Adolfo Heiduko (Adolf Heyduk) sekinių knyga *Latviški motyvai* (1901 m.), išleista Oto (Ott) Pasaulinės bibliotekos serijo-

je pagal Krišjano Barono surinktas *Latvių dainas* (*Latvju dainas*), kuriomis A. Heidukas pratarmėje tiesiogiai remiasi. Prozoje pirmoji kregždutė buvo Rudolfo Blaumano tomelis *Latvių apsakymai* (1910 m.), išversti žymaus poligloto O. S. Večio (Vetti), kurio tikroji pavardė Aloyzas Koudelka; jis yra taip pat vertęs iš estų kalbos. Tarpukariu, 1918–1938 m., susikūrus nepriklausomoms baltų šalims, padėtis neką pagerėjo. Nors mūsų šalyje būta nemažo susidomėjimo šiomis šalimis, ypač Latvija, kuri savo demokratine politine santvarka labai artima Čekoslovakijai. Prieškarinė Čekoslovakijos ir Latvijos draugija turėjo apie 300 narių ir buvo remiama tokių žy-

Pavelo Trosto knyga „Studijos apie kalbas ir literatūrą“

Prof. Pavelas Trostas

mių asmenybių kaip prezidentas Tomašas Masarikas (Tomáš Garrigue Masaryk), pramonininkas Tomašas Batia (Tomáš Bat'a) ir poetas Josefas Hora (Josef Hora). Tuo laiku išleistos ir pirmosios čekų knygos apie Baltijos šalis. Pirmiausia dėmesio vertos dvi Pavelo Finko knygos – *Išvaduojoji šalis* (1926 m.) ir *Po šiaurės saule* (1931 m.), kuriose autorius nuostabiai taikliai aprašo jaunos lietuvių valstybės visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą. Panašią reikšmę turėjo Jaroslavo Vozkos knyga *Lietuva* (1933 m.). Ji vertinga savo dokumentika ir net šiandien labai aktuali.

Tačiau iš beletristikos išversti vos du lietuvių romanai: Janio Veselio *Dievy guolis* (1930 m.), vaizduojantis pilietinį karą Latvijoje, ir pačioje ketvirtosios dešimtmečio pabaigoje klasikinis žymiausias tarpukario lietuvių poeto ir prozininko (šalia Janio Rainio ir Janio Jaunsudrabino) Edvardo Virzos romanas-poema *Straumenų kaimas* (1939 m.), truputį primenantis brolių Mrštikų romaną kroniką *Metai kaime*; čekiškas vertimas palydimas rašytojo Josefo Knapo pabaigos žodžiu. Tuo metu pasirodė naujas modernus lietuvių dainų leidimas, parengtas Jaroslavo Haso (Jaroslav Haasz, 1937 m.), ir žurnaluose keli moderniosios lietuvių literatūros poezijos dalykai. Mažą vertimų skaičių galima paaiškinti, be kita ko, tuo, kad tais laikais nedaug kas pas mus buvo susipažinęs su moderniąja lietuvių ir lietuvių literatūra, o dar mažiau buvo tų, kurie būtų mokęję baltų kalbų, vienas iš seniausių ir sunkiausių Europoje. Vis dėlto galima sakyti, kad jaunosios Baltijos valstybėms dėmesio yra skyrę taip pat mūsų kritikai, kurie spaudoje nuosekliai nušviesdavo tų šalių kultūros vyksmą, kitaip nei šiandieninė žiniasklaida. Esminis posūkis įvyko tik po Antrojo pasaulinio karo, kas buvo paradoksiškai susiję su nepalankia raida pas mus ir Baltijos valstybėse pasibaigus karui. Kaip žinia, šias šalis okupavo ir aneksavo Tarybų Sąjunga pagal liūdnei išgarsėjusį Molotovo-Ribentropo paktą, o nepriklausomybę atkūrė tik po penkiasdešimt metų. Vakarų sąjungininkai, kurie Baltijos valstybių tarybinės aneksijos nepripažino, iš esmės nepadarė nieko, kad, pasirašius 1945 m. gegužės mėnesį vokiečių kapituliacijos aktą, būtų atkurta jų nepriklausomybė, ir, nepaisant V. Čerčilio prieštaravimo, sutiko, kad Vidurio ir Rytų Europos šalys pakliūtų į tarybinės įtakos zoną. Mums ir Baltijos valstybėms tai buvo antrasis Miunchenas (didžiųjų valstybių konferencijų Jaltoje ir Potsdame padarinys).

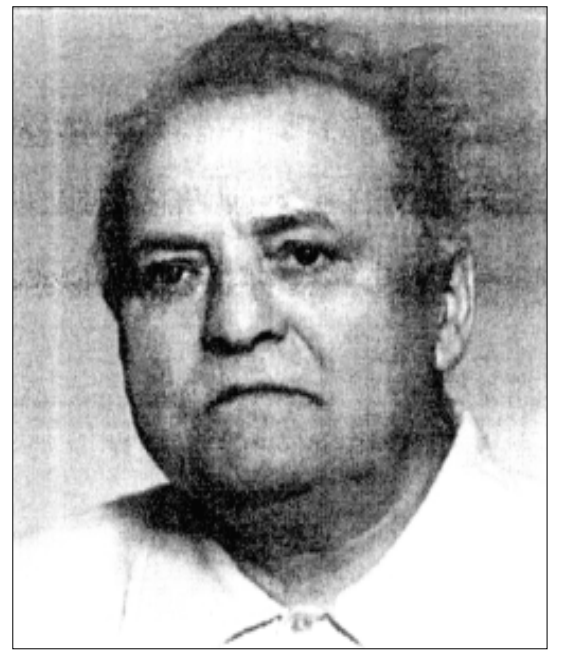
Po 1945 m. gegužės ir ypač po „pergalingo“ 1948 m. vasario pas mus pradėta aktyviai versti tarybinę literatūrą, prie kurios priskirtos ir tarybinės Pabaltijo respublikų literatūros. Pagaliau atsirado net specializuota leidykla *Svet sovetu* (*Tarybų pasaulis*), kuri teikė pirmenybę tų literatūrų leidimui ir kurioje reikšmingą vaidmenį atliko redaktorius František Soukupas (František Soukup), labai išsilavinęs ir doras žmogus, nuoširdžiai simpatizavęs baltams. Į Pabaltijį jam vis dėlto pavyko nuvykti labai vėlai, nes iki Stali-

Voitechas Gaja ir mūsų baltistika

no režimo žlugimo šios šalys buvo laikomos kariniu pasienio ruožu ir tik mažai kas gaudavo leidimą jį aplankyti. F. Soukupas priklausė tam nedaugeliui išimčių: aplankė Pabaltijo respublikų sostines, vietos rašytojų sąjungų vadovybes ir leidyklas. Buvo maloniai priimtas vietinių kolaborantų, kurie jam atsiveikindami įteikė savo ir kitų tarybinių aktyvistų kūrinių su rekomendacija pirmiausia juos išversti į čekų kalbą, daugiausia iš rusų kalbos. Tąd tuo laiku mus užplūdo Lietuvos TSR vidaus reikalų ministro Aleksandro Gudaičio-Guzevičiaus romanų čekiški leidimai (jo daugiažodė ir aprašomoji „revoliucijos“ kronika *Kalvio Ignoto teisybė, Broliai* ir kt.), Vilio Lacio karo trilogija *Audra, Į naują krantą* ir kiti panašūs kūrinių, išverstų Stalino metais, palyginti solidžiausias buvo monumentalus Andrejaus Upyčio romanas *Žalioji žemė*, sukurtas dar karo metais (čekiškai verstas Albinas Šimkovo su daugmaž kokybiška F. Soukupo apybraiža apie A. Upyčio gyvenimą ir kūrybą 1958 m.) ir V. Lacio *Žvejo sūnus*, parašytas dar prieš karą, bet išverstas į čekų kalbą iš antrojo, „pgerinto“ leidimo jau V. Gajos (1951 m.).

Čekų skaitytojas šiais kūrinių anaipol nebuvo sužavėtas, nes jų lygis buvo prastas, ir baltų rašytojais liovėsi domėtis. Todėl reikėjo, ypač Nikitos Chruščiovo atlydžio metais, atgaivinti skaitytojų pasitikėjimą šiomis literatūromis, kurios tarpukario metais išgyveno savo aukso amžių, turėjo žymių autorių ir priklausė modernizmui, artimam čekų. Tačiau visa tebelaukė atradimo ir vertimo į čekų kalbą. Tai, su kuo pirmiausia metais po karo susidūrė čekų skaitytojas, veikiausiai buvo diskreditacija.

Šitą padėtį labai gerai suvokė P. Trostas ir jo mokiniai bei bendradarbiai, kurie suėdavo į jo seminarą Prahos filosofijos fakultete. P. Trostas jau tada priklausė tarptautiniu mastu pripažintiems čekų filologams ir buvo mokslinių miniatiūrų meistras: keliais puslapiais, o dažnai tik keliomis eilutėmis jis įstengdavo labai taikliai apibūdinti įvairius reiškinius ir problemas, kaip tai rodo jo pomirtinė išsami rinktinė *Studijos apie kalbas ir literatūrą* (1995 m.). Už jo viso gyvenimo nuopelnus jam buvo visiškai vertai paskirta Vienoje Herderio premija. [...] P. Trostas suprato, kad Pabaltijo šalies literatūrų reabilitacija turi prasidėti tikrai labai vertingų meno kūrinių, lydimų solidžių pratarmių ir komentarų, kuriuos parengtų tikri

Vertėjas Voitechas Gaja

vertimo žinovai, vertimu, ir juos reikia versti ne iš rusų kalbos, bet iš originalų, kad būtų išsaugotas jų specifiškumas ir savitumas. Tuo tikslu jis stengėsi išugdyti vertėjų iš savo bendradarbių ir mokinių. Iš jų žymiausiems priklauso Miroslavas Koubelė (Miroslav Koubele), Hana Jechova (Hana Jechová), Jiržis Propylekas (Jirí Propílek), Milošas Lukašas (Miloš Lukáš) ir Voitechas Gaja (Vojtech Gaja). Pirmoji kregždė buvo nedidelė baltų literatūrų klasikų antologija kukliu pavadinimu *Po Baltijos dangumi*. Iš lietuvių autorių čia pateikti Kristijonas Donelaitis, Žemaitė (P. Trosto vertimas), Salomėja Nėris ir Vincas Mykolaitis-Putinas, iš lietuvių – Rudolfas Blaumanis ir Janis Rainis, o iš estų Frydrichas Reinholdas Kroicvaldas (Friedrich Reinhold Kreutzwald), Juhanas Lyvas (Juhan Liiv) ir kt. Antologiją išleido *Tarybų pasaulio* leidykla, redagavo F. Soukupas, kuris savo trumpo gyvenimo pabaigoje buvo prisijungęs prie P. Trosto kolektyvo. Iš dalies su laiko dvasia buvo suderinta antologija *Lietuvių apsakymai* (1956 m.), parengta P. Trosto. Ši vertėjų iš baltų literatūrų karta labiausiai pasireiškė Chruščiovo atlydžio (1956–1968 m.) metais. Beveik vienu metu išėjo pagrindiniai baltų klasikos veikalai, kurių pavyzdžių buvo pateikta jau antologijoje *Po Baltijos dangumi*. Pirmiausia tai K. Donelaičio *Metai*, parašyti XVIII a. antrojoje pusėje Mažojoje Lietuvoje, o savo lygiu vargu ar turintys tuo metu analogų ir tam tikru mastu išpranašavę Vidurio bei Rytų Europos ir Pabaltijo tautų atgimimo literatūrinę poetiką jau penkiasdešimt metų prieš Čelakovskį, kuris ketino išversti K. Donelaičio *Metus* į čekų kalbą. Šį veikalą meistriškai hegzametru išvertė Hana Jechova, ir buvo jis išleistas 1960 m.. Tais pačiais metais Miroslavas Koubelė ritmine proza išvertė ir išleido Vinco Krėvės-Mickevičiaus *Dainavos šalies žmonių padavimus*, pakilų romantinį kūrinių, atskleidžiantį didvyrišką Lietuvos kunigaikščių laikotarpio praeitį ir kovas u kryžiuočiais. Koubelė, bendradarbiaudamas su P. Trostu, taip pat išvertė žymų Vinco Mykolaičio-Putino romaną *Altorių šešėly* (1959 m.).

Kartu su šiais iškilniaisiais
Nukelta į 16 p.

Atkelta iš 1 p.

Lietuvą atklydo gana vėlai. Žinome, kad 1571 m. Vilniaus jėzuitų kolegijoje jau buvo dėstomos filosofinės disciplinos, ir konkrečiai – logika. Kolegijai 1579 m. suteikus Vilniaus akademijos (universiteto) statusą, vienas iš dviejų pradėjusių veikti fakultetų buvo kaip tik Filosofijos fakultetas. Jis gyvavo apie 200 metų. Vilniaus universiteto rektorius Benediktas Juodka pažymi keistą dėsnį: kai tik mūsų valstybė atsidurdavo po kurio nors okupanto letena, vienas pirmųjų kaip „nereikalingas“ būdavo uždaromas Filosofijos fakultetas. Net kai 1803 m. Vilniaus universitetas įgijo imperatoriškojo universiteto statusą, Filosofijos fakulteto neprireikė. Taip pat buvo ir sovietinės okupacijos metais – tokio fakulteto Vilniaus universitete nebuvo. Atkurtas tik M. Gorbačiovo „perestroikos“ metu – 1989 m., kai daugelis politinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo „varžtų“ šalyje pradėjo laisvėti.

Atkurtasis Filosofijos fakultetas neturėjo savo kampo ir jo padaliniai glaudėsi kur kas išmanė: Istorijos, Gamtos mokslų ir net Chemijos fakultetuose. Iš Istorijos fakulteto filosofai perėmė psichologijos katedrą, o filosofijos ir sociologijos studijas teko kurti nuo pradžių. Po trejų fakulteto veiklos metų buvo įsteigtos socialinio darbo studijos. Tik 1992 m. visas Filosofijos fakultetas susitelkė Baltupiuose, kur buvo pastatytas naujas pastatas. Kai kas tai vadino „tremtimi“, nors tai ne prasčiausia tremties vieta.

Vis dėlto Filosofijos fakulteto dėstytojai, profesoriai ir studentai galėjo jausti tam tikrą nuoskaudą, nes 200 metų fakultetas veikė senajame universiteto architektūriname ansamblyje, buvo neatsiejamas nuo senojo universiteto. Taigi savo veiklą pradėjęs nuo kelių dešimčių studentų, Filosofijos fakultetas subrendo ir išaugo iki dabartinio dydžio bū-

Senąjį Vilniaus universiteto architektūrinį ansamblių svariai papildė atnaujintas Filosofijos fakulteto pastatas

tent Baltupiuose, kur praleista 13 metų. Jų iš fakulteto istorijos nepavyks išbraukti. Tėn iki logiškos pabaigos buvo išrutuliotos studijų programos, pagal kurias rengiami bachelurai, magistrantai ir doktorantai.

Šios dienos laukė daugelį metų

2005 m. vasario 4-oji – filosofams istorinio teisingumo diena, kai jų fakultetui buvo lemta sugrįžti iš priverstinių klajonių į savo gimtąją buveinę senamiestyje. Filosofijos fakulteto pastatų ansamblis buvo rekonstruojamas kone šešerius metus, o darbai kainavo 12,5 mln. litų. Lai-

LR Ministras Pirmininkas Algirdas Brazauskas taria sveikinimo žodį namo sugrįžantiems filosofams

mei, šis objektas buvo įtrauktas į valstybės investicijų projektą. Kasmet universitetas gaudavo iš valstybės biudžeto maždaug po milijoną litų, todėl rekonstrukcijos darbai galėjo labai užsėti. 2004-aisiais Vilniaus universitetas minėjo 425-ąsias gyvavimo metines ir tokie iškilieji datai valstybės biudžeto kasa kiek daugiau atsivėrė: universitetui buvo skirti visi likę 6,3 mln. litų. Kadangi tuose pastatuose XIX a. gyveno uni-

versiteto profesoriai, kai kuriose patalpose po vėlesnių laikų tinko sluoksniais išliko puikios sieninės tapybos pavyzdžių. Aišku, ją restauruoti nemažai kainavo, pagaliau šalia freskų reikėjo ir atitinkamo apšvietimo. Visa tai pavyko įgyvendinti, tad senoji *Alma mater* įgijo dar vieną nuostabų kampelį.

Nesunku suprasti Filosofijos fakulteto dekaną doc. Kęstutį Dubniką, kai jis sako šios dienos su visu fakultetu laukęs daugelį metų. Šešeri metai skirti vien rekonstrukcijoms, o jos projektavimo darbai prasidėjo prieš gerą dešimtmetį.

Mecenatų laikai baigėsi

Dabar galime apžvelgti ir įvertinti daugiamečių pastangų vaisius. Išsaugota šio senamiesčio kvartalo architektūra, pastatų išorės tūriai, didelė dalimi pavyko išsaugoti interjerus ir sieninę tapybą. Tuo pačiu visa architektūrinė ir meninė aplinka pritaikyta modernioms studijoms ir mokslo reikmėms – auditorijoms, kompiuterių klasėms, tyrimų laboratorijoms, nes fakultete atliekami ir eksperimentiniai tyrimai. Tai gana sudėtinga ir brangi įranga, kurios ateityje turės dar padaugėti.

Anot Universiteto administracijos reikalų prorektoriaus dr. Alekso Pikturnos, kuriam buvo patikėta koordinuoti Filosofijos fakulteto renovacijos darbus, tai labai sudėtingas projektas, jau nekalbant apie visas kitas peripetijas, iš kurių bene svarbiausia – pats pastato atgavimas *Al-*

ma mater. Universitetui teko derėtis su Vilniaus kurija, kol pastatas galutinai ir be išlygų buvo pripažintas esąs Universiteto. Nelengvai pavyko iškeldinti tris čia gyvenusias šeimas, universitetui tai kainavo 754 tūkst. litų. Beje, gana pamokanti istorija.

Vienai šeimai universitetas nupirko butą dar tais laikais, kai butai nebuvo brangūs, tačiau kito buto nupirkti nepavykus, universitetą „aplenkė“ *Mabre Residence Hotel* viešbučio savininkas, perpirkęs butą. Pradėjęs Filosofijos fakulteto pastato rekonstrukciją, naujasis savininkas Universitetui tą patį butą pardavė už milžinišką 436 tūkst. litų sumą. Iš istorijos žinome, kad miestiečiai universitetui dovanodavo ne tik savo bibliotekas, bet ir pastatus, žemės sklypus – iš dovanų bei dotacijų ir susiformavo Universiteto pastatų architektūrinis ansamblis. Deja, tokių dovanų laikai, atrodo, seniai praėjo, o kai kurie dabartiniai miestiečiai net linkę pasipelninti iš universiteto. Pasipiktinęs rektorius davė žodį, kad to savininko viešbutyje universiteto svečiai niekada nebus apgyvendinti.

Pagaliamai kai 2004 m. pradžioje buvo gauti paskutiniai 6 mln. litų renovacijai skirtų lėšų, staiga paaiškėjo, kad 90 m² salelėje kažkas nelegaliai įsikūręs, laiko šunis ir kates. Žodžiu, Universiteto vadovams nuobodžiauti neteko.

Fakultetas – kaip mini universitetas

Architektūros paminklą, jau kadais paverstą gyvenamuoju namu,

Bursų kiemelis – 13-asis Vilniaus universiteto architektūriname ansamblyje; viršuje – naujojo Filosofijos fakulteto interjero fragmentas

VU Filosofijos fakulteto studentų atstovybės pirmininkė Agnė Kanclerytė

pritaikyti studijoms nebuvo lengva. Paaikškėjo, kad to ploto Filosofijos fakultetui nėra tiek daug, kiek atrodė iš pradžių. Vien dieniniame skyriuje fakultete studijuoja apie 1 tūkst. studentų, dar 500 yra nuotolinių studijų studentai, sesijų metu atvykstantys į fakultetą. Čia dėsto 14 profesorių, 32 docentai, apie 70 dėstytojų. Specialistai rengiami pagal 21 studijų programą ir toli gražu ne vien filosofai, bet ir psichologai, sociologai, edukologai, būsimieji socialiniai darbuotojai,

net kriminologai. Tai heterogeninis, t. y. daugialypis fakultetas, veikiantis humanitarinių ir socialinių mokslų sankirtoje. Mat jei filosofija priklauso humanitariniams mokslams, tai sociologija, psichologija ir socialinio darbo sritis priskirtina sociologijos mokslams, o psichologija iš dalies yra net biomedicinos mokslų atstovė. *Fakultetas – kaip savotiškas mini universitetas*, – teigia dekanas K. Dubnikas.

Štai kodėl fakultetui tekusiame pastate buvo panaudota visa, kas tik įmanoma: viršutinius aukštus, palėpes ir pusrūsius. Vargu ar kas iš fakulteto darbuotojų, iškeliaudamas iš senamiestyje esančių universiteto rūmų į Baltupius, tikėjosi kada nors grįžti dar į tokius prašmatnius rūmus. Jie, beje, pritaikyti ir neįgaliesiems, kurie liftu gali pakliūti į bet kurią aukštą. Norint jį įrengti, teko koreguoti projektą, papildoma įranga kainavo apie 120 tūkst. litų.

Kad vestų asmenį ir tautą

Fakultete dėsto tokios įžymybės kaip filosofai profesoriai Romanas Plečkaitis, Arvydas Šliogeris, Zenonas Norkus, socialinio darbo vienas iš autoritetų prof. Albinas Bagdonas ir daugelis kitų. Daugeliui iš šalies vertinant, ne vienas tų mokslui ir studijoms atsidavusių asmenybių yra savanoriški mokslo kankiniai, bet rektorius B. Juodka loginį kirtį deda ties žodžiu – *savanoriški*. Rašydami, kai ką atradami jie jaučia neapsakomą malonumą ir savo gyvenimo prasmę, todėl tai saldi kankynė.

Šventinį tortą pjausto VU rektorius akad. Benediktas Juodka ir Filosofijos fakulteto dekanas dr. Kęstutis Dubnikas

Taigi filosofai į savo teisėtus namus senamiestyje grįžo su ilgu kitų specialybių šleifu. Jie patys, atrodo, dar nelabai gali patikėti, kad nuo šiol tai bus jų namai. Mokslui ir studijoms pritaikytos patalpos, daug gražių laiptų, klaidžių užkaborių, tad patekęs pirmą kartą, gali lengvai neišsikabroti. Užtat čia erdvu menams, išpūdinga architektūra, o XIX a. sieninėje tapyboje vyrauja ampyras. Kol kas visa tai dvelkia tam tikru muziejiskumu, o kai auditorijos ir koridoriai prisipildys studentų, tikriausiai kils ir naujų išpūdžių. Filosofijos fakulteto pa-

baigimui šiais metais skiriama 600 tūkst. litų.

Centrinuose rūmuose telkiasi humanitarinių fakultetų branduolys: Filologijos, Istorijos, Filosofijos fakultetai bei Užsienio kalbų institutas. Vadinasi, tai labai palanki terpė tarpdalykinėms studijoms ir tyrimams. Į šią aplinkybę dėmesį atkreipė ir prof. Z. Norkus, pirmininkavęs mokslinei-praktinei konferencijai *Senasis Filosofijos fakultetas šiandienos Europoje*. Ši konferencija buvo surengta Filosofijos fakulteto sugrįžimo proga ir jos metu pristatytas fakulteto potencialas taikomųjų ir

užsakomųjų tyrinėjimų srityje.

Fakulteto viziją apibūdino dekanas doc. K. Dubnikas: tapti moderniu ir išlikti tradiciniu. Modernumą suprantant kaip atvirumą visuomenei, priimant šiuolaikinio mokslo iššūkius. O ištikimybė tradicijai – tai sugebėjimas išlaikyti aukštą mokslo lygį, aiški strategija ir nesiblaškytas tarp vienadienių užduočių. Prof. R. Plečkaitis, beje, pirmosios *Lietuvos filosofijos istorijos* autorius, savo puikiam, galima sakyti, klasikinio pavyzdžio pranešime *Filosofijos fakulteto vaidmuo Lietuvos visuomenės gyvenime*, apibūdino filosofijos mokslą kaip pilietinės minties žadintoją ir tautos telkėją. Tai filosofija žmogų išveda iš privataus į bendrąjį, pilietinį gyvenimą.

Daug kas reikalinga ir naudinga visuomenės gyvenimui, o naudingiausia tai, kas sužadina patį visuomenės gyvenimo principą ir augina jos jėgas. Filosofinės idėjos vienija tautą, neleidžia jai nusmukti iki krūvos atskirybių. Visuomenės gyvenime visados reikia aukštesnio požiūrio, prakilnumo dvasios, o tai ir sukelia mūsų gyvenimui monumentalumo. Tai yra apskritai universitetų užduotis, kiekvienas fakultetas tą daro savais būdais ir priemonėmis, svarbu, kad kiekvieną asmenį ir tautą vestų į gyvenimo pirminius šaltinius. Šiais R. Plečkaičio žodžiais išsakyta ir namop sugrįžusio Filosofijos fakulteto veiklos siekių esmė.

Filosofas prof. Arvydas Šliogeris

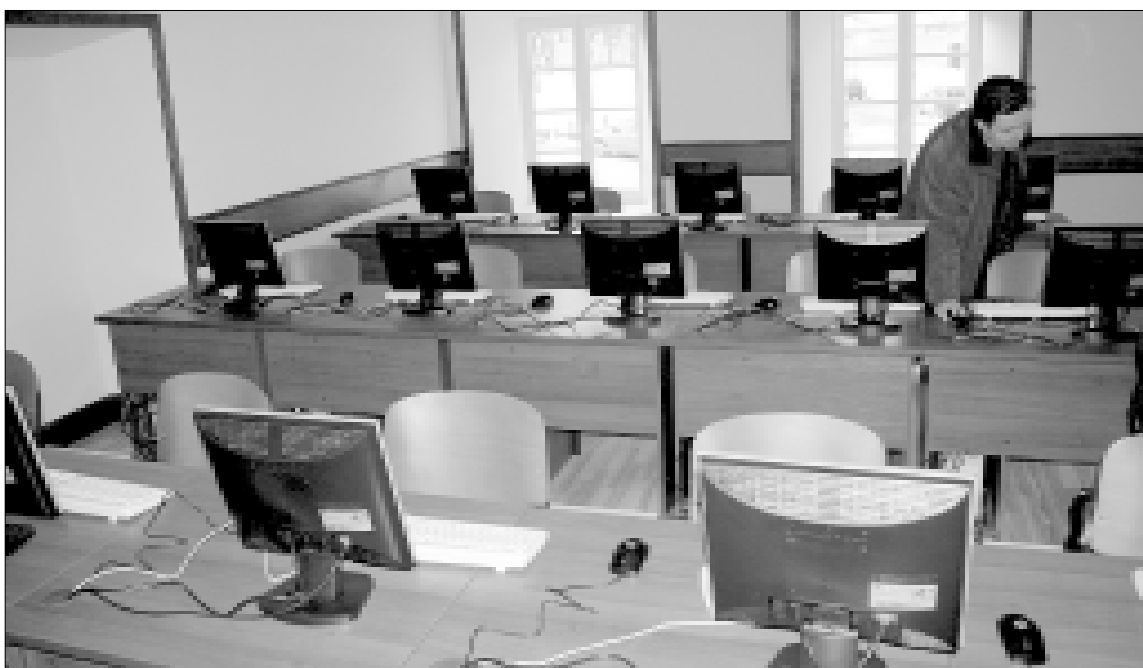

Prof. Zenonas Norkus pirmininkauja Filosofijos fakultetui skirtoje konferencijoje

Gražvydas Kantvydas

Profesorai Romanas Plečkaitis ir Česlovas Kalenda

Informacinės technologijos naujajame Filosofijos fakultete

Prof. Romualdas Šviedrys pasakoja, kuo mums svarbi mokslo istorija

Su Kauno technologijos universiteto garbės daktaru, Niujorko politechnikos universiteto Bruklino profesoriumi Romualdu ŠVIEDRIU kalbasi Mokslo Lietuvos atstovas.

Įžiebtis tyrinėtojo kibirkštį

Pirmiausia dar kartą noriu Jus pasveikinti tapus Kauno technologijos universiteto garbės daktaru. Ką Jums reiškia šis garbės vardas?

Šis garbės daktaro vardas nėra tik mano paties nuopelnas. Tai veikiau pripažinimas, kad Lietuvoje mokslo istorija yra labai svarbi ir reikalinga disciplina. Mano svajonė, kuria pasidalijau ir per savo inauguraciją: ateis diena, kai mokslo istorijos katedros bus įsteigtos kiekvienoje Lietuvos universitete.

Ką tai duos, ar geresni diplomuoti specialistai iš universitetų išeis?

Nebūtina geresni specialistai, bet galbūt mokslo istorikai turės kur įsidarbinti. Kad ir gimnazijose. Visa bėda, kad dabar mokslo istorikams nėra vietų, kur jie pagal savo išsilavinimą ir kvalifikaciją galėtų dirbti. Nė vienas dabartinis mūsų magistrantas nedirba pagal savo specialybę – nėra tokių vietų. Įsidarbinę dėstytojai gimnazijose net ir dėstydami įprastus savo dalykus – fiziką, matematiką ar chemiją, išmąnydami mokslo istoriją galėtų sudominti moksleivius ir įžiebtis jų širdyse būsimo mokslininko, tyrinėtojo kibirkstėlę.

Iš mano paties patirties: kai su tėvais gyvenau Kolumbijoje ir mokiausi vokiečių gimnazijoje, vienu metu man atrodė, kad noriu studijuoti chemiją. Paklauskite, kodėl? Todėl, kad chemijos dėstymas gimnazijoje prasidėjo nuo chemijos istorijos kurso. Taigi panorau tapti chemiku. Tačiau, kai kitais metais pradėjome mokytis fizikos, panorau studijuoti šį mokslą, nes mus pradėjo mokyti būtent nuo fizikos istorijos.

Todėl man atrodo, kad mokslo istorijos dalykus dėstyti galima ir gimnazijose, jeigu būtų parengti dėstytojai, kurie sugebėtų gamtos mokslus dėstyti kaip tam tikrą intelektualinį žaidimą su labai jaunais žmonėmis. Pateikiant tam tikrą mokslo istorijos išangą prie mokslo būtų galima pritraukti daug gabių jaunuolių, kurie šiaip patrauktų į teisę, verslą ar kitas sritis. Ne paslaptis, kad mokslininkų ir inžinierių po truputį mažėja ne tik Lietuvoje, bet ir JAV. Sovietmečiu daug gabių jaunuolių veržėsi į gamtos mokslus ir inžineriją, bet dabar visai kitas pasirinkimas, ir norinčiųjų studijuoti gamtos mokslus mažėja.

Vis dėlto pripažinkime, kad tuščių auditorijų universitetuose nematyti. Užpildo studentai, ne kas kitas.

Kuo mums svarbi mokslo istorija (1)

Taip, bet ar gerėja studijuojančiųjų parengimo kokybė? Ne patys gabiausi jaunuoliai pasirenka studijuoti gamtos mokslus ir inžineriją. Verslo administravimas, teisė, medicina pritraukia geriausius absolventus.

Sutikime, kad didžiausia problema ne ta, jog universitetuose nėra studijuojama mokslo istorija. Atlyginimai bankininkystės ar verslo srityse daug didesni, nei dirbančiųjų gamtos ar kitų mokslų srityse, todėl jaunimas ir pasirenka sritis, kurios laikomos prestižinėmis.

Be abejo. Ir JAV talentai traukia ne į gamtos mokslus, bet ten, kur geriau mokama. Tačiau Amerika gelbstisi tuo, kad į šalį atvyksta daug užsieniečių, kurie užpildo laisvas darbo vietas.

Lietuviai – tanko idėjos autorius

Lietuvai mokslo istorija ypač svarbi, nes lietuviams gali gražinti tos mokslinės raidos atmintį, kurią mūsų tauta yra praradusi po paskutinio Lietuvos ir Lenkijos padalijimo 1795 metais. Daug tautos atstovų tiesiog dingo iš mūsų sąmonės, ištripo ir iš pasąmonės. Jie tapo ne mūsų žmonėmis. Atgauti šį paveldą – viena iš užduočių, kuria mūsų mokslo istorikai turėtų užsiimti.

Vienas 1831-ųjų sukilimo vadovų buvo Antanas Bukota (1808–1876 m.). Jis kilęs iš Liudvinavo apylinkių Marijampolės krašte, studijavo Varšuvoje, kur prisidėjo prie sukilėlių, kaip artileristas dalyvavo Grochovo mūšyje ir būtent sėkmingas artilerijos panaudojimas nulėmė to mūšio baigtį. A. Bukotai čia pat buvo suteiktas karininko laipsnis. Sukilimui pralaimėjus, A. Bukota tęsė studijas Paryžiuje, Lietuvoje tais laikais apie jį nieko nerašyta, net niekur neminėtas. Pasirodo, buvo žymus inžinierius, reikėsi matematikos srityje tapo Lenkų aukštesniosios mokyklos rektoriumi.

Mano rankose yra A. Bukotos šešių puslapių pasiūlymas, kurį mūsų tautietis 1867 m. buvo pasiuntęs Prancūzijos imperatoriui Napoleonui III (1808–1873 m.). Tame memoriale A. Bukota kalba apie naują karinę technologiją – siūlo tanko kūrimo idėją. Būdamas inžinieriumi jis nusimanė apie garo variklius, tad gerai įsivaizdavo, kaip tą tanką reikėtų kurti. A. Bukotos tanką sudarytų šarvuotas vežimas, gariklis, vikšrai ir, suprantama, pabūklas.

Įdomu, kad pirmą pasiūlymą, kuriame išdėstyta tanko kūrimo idėją, A. Bukota dar maždaug 1841 m. įteikė kunigaikščiui Adomui Čartoryskiui (1770–1861 m.) Paryžiuje. A. Bukota A. Čartoryskiui tvirtino, kad šio naujo pasiūlymo dėka, jei pavyktų jį įgyvendinti, galima išvaduoti Lenkiją ir Lietuvą iš Rusijos valdžios.

Tad kodėl A. Bukotos projektas nei lenkų su lietuviais, nei prancūzų nebuvo įgyvendintas? Per ankstyvas pasiūlymas?

Ir A. Bukotai, ir A. Čartoryskiui buvo akivaizdu, kad norint šį projektą įgyvendinti, reikės didžiulių lėšų. Popieriuje nupiešti kad ir gerą dalyką – tai tik pirmas naujos technologijos

sukūrimo žingsnis. Tačiau nuo piešinio ar brėžinio iki veikiančio artefakto ilgas kelias, reikalaujantis daugybės pastangų ir lėšų.

Jo kunigaikštiskai šviesybei A. Bukotos pasiūlymas pasirodė pernelyg neįtikėtinas?

Iš A. Čartoryskio A. Bukota atsakymo nesulaukė. Aišku, inžinierius suvokia techninius dalykus geriau negu koks kunigaikštis. Nepamirškime, kad A. Bukota, kaip inžinierius, savo patirtį gilino Kanadoje statydamas geležinkelius. Tuo metu ir Prancūzijoje jau buvo plėtojama geležinkelių statyba.

1870 m. prasidėjo karas tarp Prancūzijos ir Prūsijos, vokiečiai Paryžių bombardavo sunkiosios artilerijos sviediniais. Tuos pabūklus vokiečiai atgabeno ant geležinkelio platformų. Akivaizdu, kad tanko sukūrimas tebuvo laiko klausimas.

Vis dėlto karybos istorijoje ne A. Bukota laikomas tanko išradėju.

Du anglai pirmieji gavo tanko sukūrimo patentus, nors A. Bukota tą pačią tanko idėją Napoleonui III pasiūlė dešimčia metų anksčiau. Deja, patento neišsiėmė, bet jo pasiūlymas užfiksuotas memoriale Napoleonui III. Akivaizdi tanko idėją.

Tačiau dėl pirmumo teisės su anglais nepasiginčysime? Lemia patentas, o ne memorialas, pateiktas tegul ir pačiam imperatoriui?

Aišku, patentas visados yra svarbus dalykas. Galima suprasti kunigaikštį A. Čartoryskį ir imperatorių Napoleoną III, kad jie neskubėjo įgyvendinti A. Bukotos pasiūlymo. Tikriausiai kasdien visokio plauko išradėjai mėcenus užversdavo „idee fixe“ projektais. Atrinkti grūdus nuo pelių ne taip paprasta. Laikas turėjo subrandinti taip pat ir tanko poreikį, tik gaila, kad pirmenybė teko ne mūsų tautiečiams.

Man beveik aišku, kodėl Napoleonas III liko kurčias A. Bukotos pasiūlymui kurti tanką. Napoleonas III manė esąs geras artilerijos žinovas, galėjo net suvokti pasiūlymo perspektyvumą. Tą A. Bukotos memorialą imperatorius perdavė savo gynybos ministrui, gal paprašęs išgilinti ir imtis priemonių. Veikiausiai tas

memorialas užsimetė tarp kitų dokumentų ir popierių ministerijoje.

Po trejų metų, 1870-aisiais, kilo Prancūzijos–Prūsijos karas. Prancūzai pralaimėjo, Napoleonas III mūšyje prie Sedano (1870 m. rugsėjo 2 d.) buvo paimtas į nelaisvę, greitai mirė. Prasidėjo visai kiti laikai, ir visas A. Bukotos sumanymas žlugo.

Kalta biurokratija, valstybės pareigūnų ir valdininkų legionas, kurio svarbiausias uždavinys visais laikais – apsiginti nuo pareigūnų ir ministerijas užgrūvančių pasiūlymų, projektų, nepripažintų „genijų“ pretenzijų ir t. t.?

Man visai nesunku suprasti ir karo ministrą ar jo kanceliariją, kur ateina šimtai laiškų ir pasiūlymų. Reikia gerai pagalvoti, kur leisti pinigų, o kur gal geriau neleisti. Tarp kitko, per Prancūzijos–Prūsijos karą prancūzai turėjo geresnius šautuvus, o prūsai – geresnę artileriją. Ji buvo mobilesne, artilerijos dėka prūsai galėjo sutriuškinti prancūzų įtvirtinimus ir žygiuoti toliau.

Generolų mąstymas atsilieka

Kokia išvada peršasi iš to karo veiksmų?

Ne visada laimi tie, kurie turi geresnę karinę techniką. Reikia turėti tą techniką, kuri yra strategiškai pažangesnė. Mūšio karo atveju, nulėmė prūsų artilerijos privalumai.

Pešai prancūzai ir prūsai, o tankus išrado britai. Kodėl?

A. Bukotos įsitikinimą tanko perspektyvu sutvirtino ir 1853–1855 m. vykęs Krymo karas. Buvo akivaizdu, kad Rusijos įveikti taip lengvai nepavyks. Prancūzijai, Anglijai ir Turkijai kovos veiksmas prieš Rusiją klostėsi ne itin sėkmingai. Tai ir paskatino A. Bukotą praėjus daugiau kaip dešimtmečiui pateikti savo pasiūlymą Napoleonui III.

Anglai Krymo kare taip pat įgijo labai svarbios patirties, tapo akivaizdus bręstantis mechanizacijos poreikis. Sunkius pabūklus tempti arkliais – savotiškas anachronizmas laikais, kai jau buvo išrasti garlaiviai ir traukiniai. Anglai pirmavo pramoninėje revoliucijoje, daug ką pirmieji mechanizavo ir automatizavo. Džeimsas Kovenas (James Cowen) ir Džeimsas Svetlongas (James Sweetlong) gavo pirmą patentą (1855 m. balandžio 3 d.) už šarvuotą karinę mašiną. Pradėtieji naudoti vidaus degimo varikliai paspartino taip pat ir karinių technologijų spartesnį tobulinimą. Pirmojo pasaulinio karo metais buvo naudojamos tos naujos technologijos. Anglų išrasti pirmieji tankai ir buvo viena iš tų naujųjų karinių technologijų.

Pastebėsime, kad tie Pirmajame pasauliniame kare panaudoti tankai galėjo suteikti didelį karinį privalumą, bet tam buvo visai nepasirengę patys to karo vadai.

Seniai žinoma tiesa: generolai visada kariauja taip, kaip išmoko iš prieš tai vykusio karo.

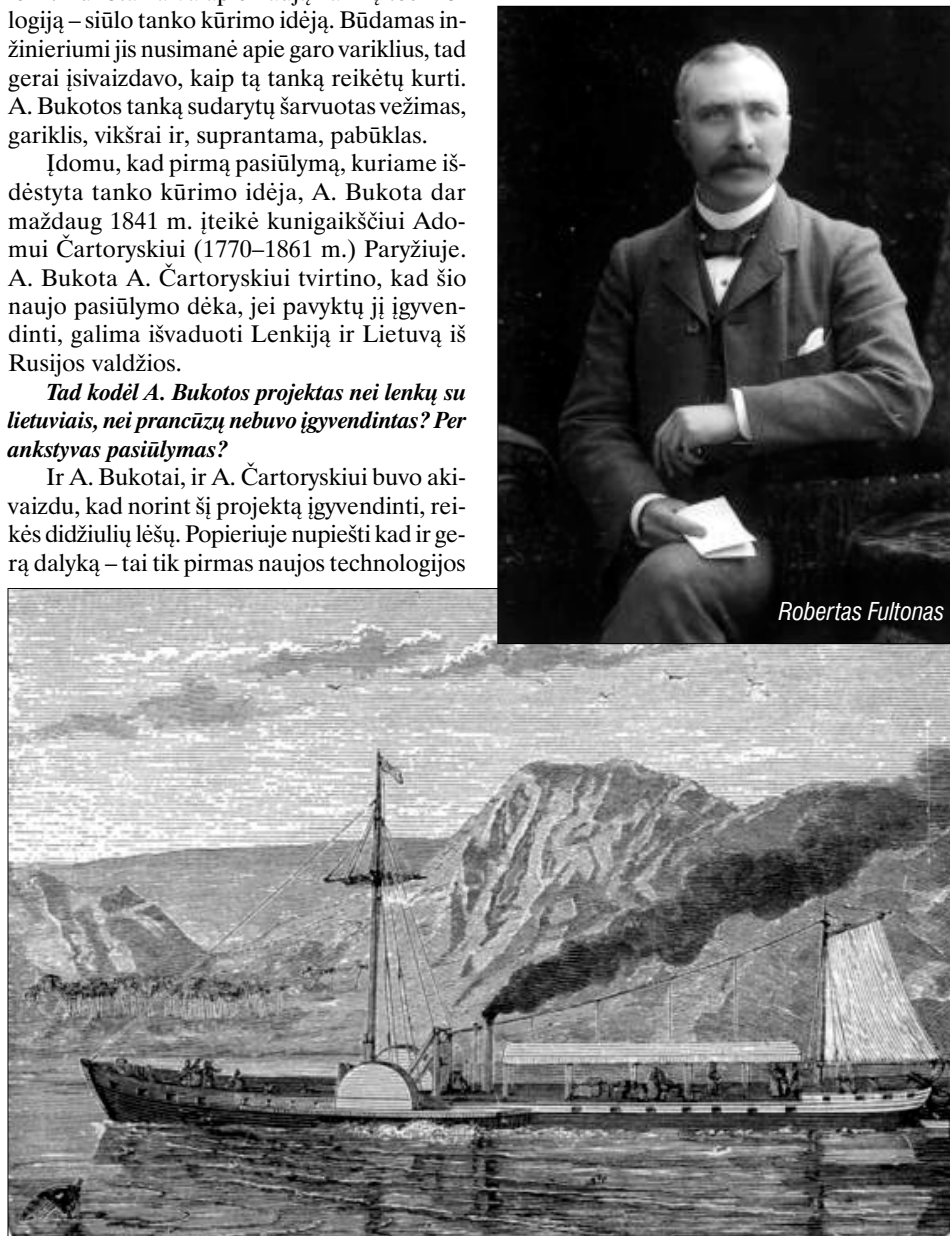
Pirmajame pasauliniame kare panaudoti tankai jau leido pralaužti ir prasiveržti pro priešų įtvirtinimus, bet ką daryti toliau? Generolai tam buvo akivaizdžiai nepasirengę.

Generolų mąstymas atsiliko nuo karinių inžinierių pasiūlytų technologijų?

Net Antrojo pasaulinio karo metais vokiečiai, jų aukštoji karinė vadovybė dar ne visai suvokė visus tuos privalumus, kuriuos gali suteikti tankų daliniai.

Galima prisiminti, kiek daug sunkumų turėjo įveikti Šarlis de Golis, XX a. ketvirtjo dešimtmečio viduryje dar tik papulkininkis, kuris aktyviai propagavo smogiamojo tankų ir šarvuotųjų korpuso kūrimą Prancūzijoje. Agresyviajam Hitleriui Vokietijoje užgrobęs valdžią Š. de Goliui tapo akivaizdu, kad išgarsintoji gynybinė Mažino linija Prancūzijos neišgelbės ir tuometinė šios šalies karinė doktrina paseno. Jis siekė esminės karinės reformos, kur lemiamas vaidmuo tektų profesionaliai tankų ir šarvuotųjų armijai, deja, sukėlė tik aukštosios karinės vadovybės įniršį. Dėl entuziastingo tankų idėjos palaikymo Š. de Golis net buvo gaves „pulkinko Motoro“ pravarde.

Užtat vokiečių generolas Heinacas Guderianas, garsios knygos *Dėmesio – tankai!* autorius ir aktyviausias masinio tankų naudojimo šalininkas, iškart įvertino Š. de Golio idėjas. Beje, prasidėjus Vokietijos karo veiksmams

1807 m. Roberto Fultono pastatytas garlaivis „Clermont“ pirmasis Hudzono upe atplaukė į Niujorko valstijos sostinę

prieš Prancūziją Š. de Golio vadovaujama divizija, gavusi trijų tankų batalionų pastiprinimą, 1940 m. gegužę gana sėkmingai atakavo vokiečius. Š. de Golis likimas suvedė kaip tik su H. Guderiano tankų korpuso flangu. Jis galėjo tik apgailėstauti, kad jo tankų pajėgos buvo nepakankamos ir negalėjo sustabdyti vokiečių puolimo. Prancūzų prieštankinės patrankos buvo geresnės už vokiečių, o pastarųjų sviediniai nepramušdavo prancūzų sunkesniųjų tankų šarvų. Vokiečius išgelbėjo tai, kad arti stovėjo dvi zenitinės baterijos. Tai buvo 88 mm patrankos, kurių vamzdžius buvo galima nulenkinti ir šaudyti taip pat ir tiesiai prieš save. Veiksmingai panaudoję zenitinę artileriją prieš tankus vokiečiai tame mūšyje prancūzams padarė didelių nuotolių.

Žinoma, tai buvo atsitiktinumas, kad zenitinė artilerija, skirta kovai su priešo lėktuvais, staiga virto geriausiu vokiečių ginklu. Akivaizdu, jog ir vokiečiai dar nebuvo visai gerai pasirengę tokio pobūdžio kariniams veiksams. Vokiečių 88 mm patrankos iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos pasirodė besančios tankams pavojingiausios.

Nejau geriausi Izraelio tankistai?

Jūsų minimas mūšis vis dėlto sutvirtino Š. de Golio įsitikinimą, kad ateitis priklausys dideliems tankų ir mechanizuotiems šarvuotųjų junginiams.

Tačiau, kol anglai išmoko derinti tankus, artileriją ir aviaciją, tol kautynes su vokiečiais pralaimėdavo.

Reikėjo laukti, kol išauš naujos karinės paradigmos laikas.

Vokiečiai gana ilgai mėgino priderinti tankų ir pėstininkų dalinių sąveiką, bet jiems sunkiai sekėsi. Tankams reikėjo derinti savo greitį prie pėstininkų galimybių, nebuvo visiškai laisvės, kaip norėjo tankų naudojimo teoretikai. Ši problema faktiškai nebuvo išspręsta iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos.

O garsiosios Kursko-Oriolo kautynės Rytų fronte 1943 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais, kai vokiečiai ir sovietai vieni prieš kitus naudojo po kelis tūkstančius tankų?

Tai buvo didžiausi iš visų iki tol kada nors buvusių tankų mūšiai, bet daugiausia jie veikė iš statišku pozicijų. Iš tikrųjų pirmą kartą tankų junginius veiksmingiausiai panaudojo 1967 m. Izraelis prieš arabus Šešių dienų kare Sinajaus pusiasalyje. Izraelio tankai persikėlė per Sueco kanalą ir būtu toliau tęsę šturmą, jeigu jų nebūtų sustabdę amerikiečiai ir sovietai. Pirmą kartą karybos istorijoje tankai panaudoti taip, kad nepriklausė nuo lėčiau judančių kitų kariuomenės dalinių.

Tačiau po to kilusio karo metu tankai vėl buvo naudojami statiškai.

Tad sėkmingas Izraelio tankų dalinių puolimas 1967 m. buvo gerai apmąstytos tankų naudojimo taktikos ir strategijos rezultatas. O gal lėmė kitos priežastys?

Gal būta ir atsitiktinumo, kuris virto Izraelio pranašumu. Vienas 1967 m. karo veiksmų plano rengėjų generolas Mošė Dajanas (Moshe Dajan), buvęs Izraelio gynybos ministras, pasiekė, kad tos šalies kariuomenėje jaunimo daugėtų labai sparčiai. Kitaip nei kitų šalių kariuomenės, kur vadas komanduoja *Kariai, pirmyn!*, Izraelio kariuomenėje vadas šaukia: *Ka-*

Džordžo Stefensono išrastasis garvežys

Džordžas Stefensonas

nuo 1937 m. siekdamas kontroliuoti karines pajėgas, sunaikino talentingiausias karo vadus, bet jų patirtis buvo vakarykštės dienos. Liko arba per jauni, arba per žemo rango, kad būtų sušaudyti. Vienas jų buvo Georgijus Žukovas, nepralaimėjęs nė vieno mūšio. Jis teisingai įvertino ir didelių tankų junginių reikšmę kare.

Man artima ispanų filosofo Ortegosa de Gaseto (Ortega de Gasseto) kartų teorija. Kas 15 metų susiformuoja nauja karta. Seniau 60 metų žmonių nedaug išgyvendavo, nes išmirdavo dėl ligų. Dėl XX a. medicinos laimėjimų vis daugėja žmonių, kuriems per 60 metų, ir jie vadovauja, užima aukštas pareigas, o jauniems sunku iškilti. Izraelio kariuomenė bene pirmoji suprato, kaip svarbu keisti savo generolus.

Bet tai nepagarba generolams?

Išėję į atsargą jie gauna pusę atlyginimo, gali studijuoti universitete, įsigyti civilinę specialybę, bet netrukdo atėjusiems į jų vietą kariuomenėje.

Ar šis Izraelio modelis tobulus? Keturiasdešimtmečiai tampa lyg „nurašyti“. O juk jie sukaupe didelę patirtį.

Tiesa. Tik, deja, vakarykštės dienos patirtį. Lenkų karininkai su kardais ant žirgų puolė vokiečių tankus Antrojo pasaulinio karo metais, nes panašiai kovojo su rusais ir 1920 m. laimėjo.

Išivaizduokime, kad keturiasdešimtmečiai profesoriai, o tokių labai mažai, iš universitetų katedrų būtų pasiūsti į asmeninius sodus ir daržus. Kiek pralaimėtų Lietuvos mokslas?

Nepamirškime, kad Nobelio premijos vertas idėjas mokslo žmonės dažnai suformuluoja iki 40 metų. Matematikos srityje naujas idėjas generuoja itin jauni žmonės. Kitaip literatūros, humanitarinių mokslų srityje, bet gamtos mokslų kūrybingiausi yra jauni žmonės.

10 žingsnių, kaip idėja virsta technologija

Daug skirtingų žingsnių veda naujos idėjos įgyvendinimo link – kol idėja virsta technologija. Savo technologijos istorijos kurse, kuri skaitau Niujorko technologijos universitete, taip pat ir Kauno technologijos universitete,

esu išplėtojęs tokį 10 žingsnių modelį. Pirmas žingsnis – tai išradėjo vidinis noras turėti tą naujovę. Kartais visuomenės poreikis sutampa su tuo vidiniu noru ar pageidavimu, bet dažniausiai nesutampa.

Antras žingsnis: rasti tam tikrą atsakymą, kaip patenkinti tą norą. Pavyzdžiui, Leonardas da Vinčis buvo nupiešęs tanką. Akivaizdžiai tankas: yra patranka, šarvai, vežimo ratai. Tai antras žingsnis, kuris padeda įsivaizduoti, kaip noras tokią mašiną sukurti galėtų būti įgyvendintas. Tačiau tik septintajame žingsnyje būtų galima išties kalbėti apie realų tanko idėjos įgyvendinimą. Tarp pirmo, antro ir septinto žingsnio yra didžiulis atstumas, kurį įveikti galima tik sukauptus labai daug žinių. Reikia nuo žinių pereiti ir prie tam tikrų techninių dydžių bei sąlygų sprendimų.

Pagaliam, padarius prototipą, tektų jį išbandyti. Kai viskas išbandyta ir nekyla abejonių, kad tankas veiks, reikėtų pasiruošti, kaip gaminti tankus. Reikia pramonės pajėgumo, užsitikrinti variklių, šarvų, pabūklų gamybą ir t. t. Tarkime, Krupo koncernas (*Thyssen Krupp AG*) Vokietijoje ar Šneiderio (*Schneider Electric SA*) Prancūzijoje gamintų patrankas, šarvus ir vikšrus – dar kurios nors gamyklos. Štai kodėl tanko idėja buvo praktiškai įgyvendinta tik XX a. prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Kai fronto linija nusistovi, ilgesnį laiką jos negalima įveikti, tenka galvoti apie naujas priemones, kaip pasiekti, kad kariniai veiksmai būtų sėkmingi.

Reikia pripažinti, kad taip pradeda galvoti nuo XIX a. pradžios. Kodėl įmanoma apie tai mąstyti? 1800 m. baigėsi Džeimso Vato (James Watt) patobulintų garo variklių patento galiojimo laikas. Atsiveria galimybės naujiems žmonėms skverbtis į tą garo variklių rinką. Atsiranda aukšto spaudimo varikliai. Dž. Vato garo variklis buvo maždaug atmosferinio spaudimo: labai našus, bet aukšto slėgio nepasiekdavo. Po 1800-ųjų metų inžinieriai pradeda gaminti kompaktiškus ir aukšto spaudimo garo variklius.

Tada galime mąstyti, kaip tokį patobulintą variklį įtaisyti, pavyzdžiui, į laivą. Tą ir padarė Robertas Fultonas (Robert Fulton), kuris 1807 m. Hudzono upe pirmuoju garlaiviu *Clermont* ir atplaukė į Niujorko valstijos sostinę.

Kiti išradėjai susimąstė, kaip tą garo variklį įmontavus ant vežimo. Prasidėjo automobilių kūrimo era. Juk anglų kalba net ir pavadinimas atsirado *Horseless Carriage* – vežimas be arklio. Sujungus vežimą su garo varikliu, paleidus bėgiais pavyko sukurti puikų garu varomą vežimą anglių kasimo šachtoms. Taip sukurtas geležinkelis. Dėl dujų sprogo pavojaus buvo neįmanoma garo varikliu naudotis šachtose, bet Džordžas Stefensonas (George Stephenson) dirbo kaip inžinierius vienoje anglių kasykloje.

Tai ir yra antras naujos technologijos kūrimo žingsnis – realus įsivaizdavimas, kaip idėja turėtų atrodyti įgyvendinta. Į naują artefaktą įtraukiami jau pažįstami dalykai – bėgiai, vežimai, aukšto spaudimo garo variklis.

Nebuvo galima net įsivaizduoti ir prognozuoti, jog vieną dieną bus sukurtas toks lengvas ir galingas variklis, kad pritvirtinus prie aivotaro ir įmontavus propelerį bus galima skristi.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vokiečių zenitiniai 88 mm pabūklai 1940 m. gegužę buvo veiksmingai panaudoti prieš prancūzų tankus

1967 m. Izraelis Šešių dienų kare Sinajaus pusiasalyje panaudojo „Merkava“ tankus

Pradžia 2004 m. Nr. 17, 19

Dėl sumažėjusios laikraščio apimties buvome priversti atidėti šios publikacijos tęsinį. Vis dėlto pati tema, mūsų nuomone, nusipelnė jos tolesnio plėtojimo. Tai gi grįžtame prie 2004 m. vasarą UNESCO Lietuvos nacionalinės komisijos ir Lietuvos Ignoto Domeikos draugijos iniciatyva organizuotos kultūrinės-pažintinės išvykos į Baltarusiją, kur buvo aplankytos vietos, susijusios su Domeikų giminės ir gausiu lietuviškuoju paveldu.

Botanikos sodas šventoriuje

Gervėčių Švč. Trejybės bažnyčios šventorius primena jaukią dekoratyvinių augalų buveinę, kur gali išvysti 250 rūšių augalus, o iš viso ten auga apie 570 įvairių augalų. Visa tai – dabartinio klebono Leono Nestiuko pastangų vaisius. Iš kur tas potraukis dekoratyviniams krūmams ir medžiams? Iš prigimties, – kažkas šalia kužda atsakymą, tačiau kunigas patikslina: iš nevilties, kai atvykau į Gervėčius. Reikėjo kažko panašaus imtis, nes, kaip sakėme, šventoriuje augo didžiuliai medžiai, amžinai nusėsti juodų paukščių. Kai medžiai buvo iškirsti, atsivėrė neišpasakyta tuštuma. Iš tiesų žmogus taip stipriai susijęs su jį supančiais medžiais, kad be jų gali pasijusti labai vienišas.

Naują aplinką kunigas pradėjo kurti nuo maždaug šimto *Kamaz'ų* žemės, kuri atvežta ir išpilta šventoriuje. Mat čia buvo statybinės atliekos, duženos, ant jų joks augalas nebūtų galėjęs augti. Ant tokio kultūrinio sluoksnio natūrai buvo nyku. Klebonas prisimena, kaip kasant duobę medeliams sodinti, kastuvus atsirėmė į stiklo duženas. Matyt, keičiant bažnyčios langus buvo iškasta duobė, ir visi pakeistieji stiklai joje „palaidoti“. Visas *Kamaz'as* stiklo šukių buvo išvežtas iš šventoriaus.

Nespecialistui gali atrodyti, kad

Domeikų giminės takais (3)

Gervėčių bažnyčios šventoriuje su klebonu Leonu Nestiuku bendrauja Domeikų giminės žinovas Stanislovas Michno ir Gervėčių klubo prezidentas Alfonsas Augulis

ten auga daug panašių augalų, bet iš tikrųjų jie skiriasi. Tėn ir šen pamatysi vakarines tujas, bet žinovas pasakys, kad viena jų – įprasta vakarinė, o kita – vakarinė tuja *Smaragd*. Skirtingos rūšys.

Gailestingos moterys jau buvo pasiryžusios laistyti vieną augalą, bet klebonas sustabdė: tai puskiparis *Pendula*. Todėl jo ir išvaizda tokia, lyg medelis prašytų užuojautos. Tačiau gerai darančios uogos – tai tikriausias įrodymas, kad augalas prižiūrimas, laiku laistomas, tad didesnės čia užklydusių užuojautos nenusipelno.

Visų dėmesį patraukia japoniškai skambančiu pavadinimu *Hakuro-nishiki*. Nors Gervėčiuose mums buvo tvirtinama, kad tai Japonijos salų augalas, bet Vilniaus universiteto Botanikos sodo dendrologas Gintautas Miceika paaiškino štai ką. Pasirodo *Hakuro-nishiki* – tai gluosnis,

išvestas visai ne Japonijoje, bet Olandijoje. Anot G. Miceikos, jis nėra svyrantis, šakelės stačios, o kai užauga gana ilgus, šiek tiek pasvyra, lapai ryškiai margi. Jo lapų galai tarsi virsta įstabiu žiedu. Sukame galvas: tai lapai ar žiedai? Vis dėlto jie mums atrodė panašūs į žiedus. Šį medį lengva formuoti: jeigu jo šakelės nebūtų genimos, jau seniai siektų žemę. Nors augalas bijo šalčio, tokio išlakaus krūmo niekur kitur neteko matyti.

2003–2004 m. žiema nebuvo atšiauri, bet lapuočiai kažkodėl sunkiai lapojo. Margalapis klevas net vasarą neatskleidė savo vaisiaus lapų grožio. Panašiai ir margalapė sedula: visą pavasarį taip ir nesulapojo, kaip ankstesniais metais, tik vasarai įpusėjus ėmė vėlyti prarastą laiką – kažin ar spės iki rudens.

Priešais Gervėčių bažnyčią formuojama nauja erdvė, kurios svarbiausias meninis akcentas bus iš Lenkijos atvežta ir pastatyta Angelo skulptūra. Prieš statant skulptūrą klebonui teks susisiekti su auksuotoju, kad šis paausotų Angelo sparnus ir kitus elementus. Norima susisiekti ir su Lenkijos dekoratyvinių augalų sąjunga, kad ji būsiamajai aikštei skirtų įvairių naujai formuojamai aplinkai tinkamų augalų. 500 augalų jau išskirti ir ne vien aikštei priešais bažnyčią, bet ir Gervėčių mokyklų aplinkai papuošti. Erdvę priešais bažnyčią puoš piramidės ir rutulinės formos dekoratyviniai augalai. Tai gi Gervėčiai igis naują meniškai tvarkomą erdvę. Visa tai didelių pastangų reikalaujanti veikla.

Gervėčių klubo prezidentas Alfonsas Augulis patvirtino, kad kiekvienas augalas sodinamas pagal visus agrotechninius reikalavimus, tręšiamas mėšlu bei kitomis reikalingomis trąšomis. Tačiau agrotechnika prasideda nuo paprasčiausios duobės, kurią tenka kasti labai giliai iki molingo sluoksnio, vadinasi, apie metrą gylio. Paskui padaromas konkrečiam krūmui ar medžiui tinkantis žemės mišinys. Nesunku įsivaizduoti, koks darbas laukia gervėtiškių.

Kaip Gervėčiai gavo mūrinę bažnyčią

Bažnyčia tris kartus yra keitusi pavadinimą. Dabartinės neogotikinės Švč. Trejybės bažnyčios vietoje stovėjo XVIII a. atstatytoji Šv. Jono

Krikštytojo bažnyčia. Pirmoji medinė Gervėčių bažnyčia buvo statyta 1526 m. Vilniaus vyskupo Jono, kilusio iš Lietuvos didžiųjų kunigaikščių. 1536 m. medinė bažnyčia buvo apmūryta. Tais metais įkurtas ir Gervėčių miestelis.

Teigiama, kad pirmoji bažnyčia buvusi pastatyta šventos giraitės vietoje, čia tekėjęs ir šaltinis. Stanislovas Michno apie Gervėčių bažnyčią iš vietinių žmonių yra girdėjęs ir tokią istoriją. Kai dabartinės bažnyčios vietoje XVI a. stovėjo medinė bažnyčia, kunigas rūpinosi pastatyti mūrinę. Valdžia neleido, o leidimus duodavo tik tokioms vietovėms, kuriose iš viso nebuvo bažnyčios. Tada kunigas ryžosi pagudrauti ir valdžios pareigūnams pareiškė, kad Gervėčiuose nėra bažnyčios. Jeigu nėra, tai leidimą statyti mūrinę bažnyčią duodame, tačiau atvažiuosime patikrinti, ar tikrai Gervėčiai neturi bažnyčios... Taip pareiškė pareigūnai, o kunigas vos grįžęs į Gervėčius sukviėtė didelę tulką – suėjo žmonės su kirviais, pjūklais, vežimais, pradėjo griauti seną bažnyčią ir tuojuo pat šalinti visas buvusio statinio liekanas. Labai greitai Gervėčiuose iš senosios bažnyčios nieko neliko. Atsirado lygi vieta mūrinės bažnyčios statybai. Atvykusiems tikrintojams nieko kito neliko kaip patvirtinti leidimą statyti Gervėčiuose mūrinę bažnyčią.

Tokia istorija, kuri tikriausiai niekur neužrašyta, bet plito iš lūpų į lūpas. Jeigu ir nebūtų visa tiesa, tai vis viena pasakojamojo žanro žmonių vaizduotės kūrinys labai įdomus, nes parodo gervėtiškių susitelkimą, gilų bendruomeniškumo jausmą, kuris šiai savitai lietuviškumo salai ir padėjo išlikti.

Carinės Rusijos laikais, 1905 m. Gervėčių bažnyčią siekta paversti stačiatikių cerkve. Valdžiai reikėjo surinkti dešimt vietinių gyventojų parašų ir sumanymas, kaip valdžios požiūriu visai teisėtas, būtų įgyvendintas. Už parašą buvo siūlomas valakas žemės. Iš 8 tūkst. parapijiečių atsirado tik penki, kurie pasirašė. Nesurinkus reikiamo skaičiaus parašų bažnyčia nebuvo paversta cerkve. Šiuo atveju dėmesį atkreipsime ne tiek į gervėtiškių bendruomeniškumą, kiek į visai kitą dalyką: kad ir ką galvotume apie carinę valdžią, vis dėlto pagarba įstatymui ir tvarkai, net ir rusiškai suprantamai, tada dar egzistavo.

Lietuva brangesnė už turta

O A. Augulis atkreipia dėmesį į savaip magišką Gervėčiams skaičių 5. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, 1939 m. rudenį, dalis buvusio Vilniaus krašto buvo gražinta Lietuvai. Tačiau ne Gervėčiai, kurie buvo priskirti Sovietų Gudijos respublikai.

Pasklido kalbos, kad norintieji persikelti į Lietuvą, turėsią palikti ūkius, žemę ir trobesius, su savimi galima bus paimti tik tiek, kiek galima pavežti vienu vežimu. Taip pat galima šalia vežimo vestis karvę.

Tai štai beveik visi Gervėčių lietuviai sutiko keltis iš gimtų vietų, pasiėmę tik būtiniausias mantą ir po karvę, nes Lietuva jiems atrodė brangesnė už turta, kurį jiems pavyko per visą gyvenimą užgyventi. Išsipardavė, kas ką įstengė, išdalijo ir laukė leidimo vykti į Lietuvą. Tik penkių ūkininkų šeimos nesutiko niekur keltis. Likusieji laukė dvi savaites. Laimei, taip ir nespėjo į Gudagojus atvykti numatyti ešeloni – visus tuos gyventojus bolševikai būtų ištrėmę. Ir visai ne į Lietuvą, bet į daug tolesnius ir šaltesnius kraštus.

Tragiški Gervėčių kunigų likimai

Vokietijai įžengus į Sovietų Sąjungos vakarines respublikas, vadinasi, ir į Baltarusiją, Gervėčių gyventojai rinko parašus, siuntė delegacijas į vokiečių ir lietuvių savivaldos įstaigas, pasiekė, kad Gervėčiai ir apylinkės būtų įtrauktos į Lietuvos generalinę sritį ir priskirtos naujai sudarytai Svierių apskrčiai. Įsteigtame valsčiuje veikė lietuviška administracija, 23 lietuviškos mokyklos.

1944 m. sovietai grąžino Gervėčius į sovietinę Baltarusiją. Prasidėjo gyventojų trėmimai, represijos. Į Sibirą buvo ištrėmtas ir ten žuvo Gervėčių kunigas Motiejus Gylus.

Tragiškas buvo ir kunigo Ambraziejaus Jakavonio likimas. Lenkų Armijos Krajovos partizanai vieną 1943 m. naktį įsiveržė į Paberžės bažnyčios kleboniją, kur buvo iškeltas šis kunigas, išsivedę kunigą kankino, reikalavo išvardyti kitus veiklesnius lietuvius. Kankinio mirtimi miręs kunigas A. Jakavonis – tai asmenybė, kuri Gervėčiuose nebus pamiršta tol, kol ten gyvens bent vienas lietuviškai kalbantis ir mąstantis žmogus. Neturėtų būti pamirštas ir savo tautos, o jo sielovados ir kultūrinė veikla, kankinio mirtis dėl idealų nusipelno gilaus įprasminimo.

Gervėčiuose pradėjęs lietuvinimo darbą

Šventoriuje prie Gervėčių bažnyčios sienos stovi antkapinis paminklinis akmuo su užrašu:

*Kun. Antanas Dalinkevičius
Gervėčių klebonas mirė 1915 m.
rugsėjo 21 d.*

45 metų amžiaus Requiescant in pace

*Kunigas jo bendradarbis pavaiduotojas
parapijos darbe Kun. Ambr. Jakavonis*

(originale lenk. Antoni Dalinkiewicz ir Ambr. Jakowanis)

Klebonas A. Dalinkevičius (1870–1915 m.) buvo kilęs iš Pamūšio kaimo

Lietuvos Ignoto Domeikos draugijos prezidentas prof. Algimantas Grigelis Gervėčių bažnyčios šventoriuje nagrinėja kunigų Antano Dalinkevičiaus ir Ambraziejaus Jakavonio paminklinio akmens užrašą

Ukmergės apskrityje, nuo mažens tik lietuviškai tekalbėjo, bet Gervėčiuose dėjosi dideliu lenku, visur pasirašinėjo ir skelbėsi esąs Antoni Dalinkiewicz. Bažnyčioje pamaldas laikydavo vien tik lenkiškai, išpažintį priimdavo taip pat tik lenkiškai. Jeigu kas prabildavo lietuviškai, apibardavo. Matyt, Dievas išties dar nesuprato lietuviškai, bent jau klebonas A. Dalinkevičius bei kiti lenkomanai tuo buvo šventai įsitikinę.

Tačiau jaunosios kartos kunigai, kurių puikus atstovas buvo Ambraziejus Jakavonis, jau reišė visai kitas pažiūras. Tai, kad Gervėčiuose dar tebėra lietuviška sala, yra didelis ir kunigo A. Jakavonio nuopelnas.

Jis gimė 1886 m. vasario 5 d. Randamonių kaime tuometinės Merkinės parapijoje (dabar Ratnyčios parapija), 15 kilometrų į rytus nuo Druskininkų. Mokėsi Vilniaus gimnazijoje. Baigęs keturias gimnazijos klases 1907 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Jos vadovybė buvo lenkiška, mokyta lenkiškai, į klierikus lietuvių ir gudus buvo kreivai žiūrima. Todėl stojantieji lietuviai dažnai užsirašydavo lenkais, kad vėliau nebūtų persekiojami. A. Jakavonis seminariją baigė 1911 m. ir buvo paskirtas į Gervėčius vikaru. Aišku, nieko lietuviško čia nerado.

Neradęs pats pradėjo skatinti lietuviškumą. Pirmiausia ėmė laikyti lietuviškas pamaldas, Dievo žodį skelbė lietuviškai. Pasamdė giedotojus, prašė giedoti lietuviškai ir už tai mokėdavo po rublį. Su vargonininku sutelkė lietuvių chorą. Lankydamas parapijiečius, kalbėdamas kunigas A. Jakavonis skatino parapijos žmones kalbėti lietuviškai ir apskritai buvo tikras lietuviybės skatintojas bei propaguotojas.

Dar didesnes galimybes lietuviškai veiklai įgijo tada, kai prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui 1915 m. mirė klebonas A. Dalinkevičius ir Vilniaus vyskupas J. Matulaitis kuniga A. Jakavonį paskyrė Gervėčių klebonu. Gražiai pagerbęs savo pirmą antkapiniu paminklu, A. Jakavonis varė labai plačią tautinės veiklos vagą. Jeigu iki Pirmojo pasaulinio karo, vadinas, ir A. Jakavonio atvykimo į Gervėčius, vietos lietuvių tautinė savimone buvo menka, tai nuo šio kunigo prasideda naujas miestelio ir apylinkių gyvavimo tarpsnis. Klebonas A. Jakavonis mokė ir skatino parapijiečius lietuviškai dainuoti, lankydamasis jų namuose, ragindavo mokytis lietuviškai rašyti ir skaityti, gerbti senuosius papročius.

Klebonas A. Jakavonis gabesnius mokinius mokė papildomai, ypač lietuvių kalbos, ir siūsdavo į Vilniaus lietuvių gimnaziją. Klebonas išjudino ne tik gervėtiškius, bet ir daugelį kitų kaimų, kuriuose gyveno daug lietuvių. Kaimai net pradėjo vienas su kitu lenkyniauti, kuris geriau suvaidins spektaklį, kur geresni dainininkai ar deklamuotojai.

Po Pirmojo pasaulinio karo

Po Pirmojo pasaulinio karo Gervėčiuose buvo įsteigta lietuviška Ryto mokykla, Lietuvos ūkio draugijos ir Šv. Kazimiero draugijos skyriai. Gervėčius užėmė lenkai jau 1921 m. balandžio 17 d. uždraudė lietuviškai giedoti bažnyčioje, o balandžio 21 d. suėmė kleboną A. Jakavonį. Nepaisant visų parapijiečių pastangų, laikė jį mėnesį Vilniaus Lukiškių kalėjime. Kai generolas L. Želigovskis paskelbė 1922 m. vasario 8 d. rinkimus į vadinamąjį Vidurinės Lietuvos seimą, kurių esmė – reikalauti, kad Vilniaus kraštas būtų prijungtas prie Lenkijos, visi 15 Gervėčių parapijos (Varnėnų valsčiaus) lietuviškų kaimų ne-

Dr. Živilė Grigelienė žavisi gluosniu „Hakuro-nishiki“

balsavo. Tai Galčiūnai, Gižai, Knistuškės, Milcijai, Mockai, Miciūnai, Gaigaliai, Gėliūnai, Rimdžiūnai, Pelegrinda, Kolionija, Petrikai, Kamarai, Užupiai ir, žinoma, Gervėčiai. Nesustabdė ir L. Želigovskio paskelbtas dekretas Nr. 427, kuris numatė vienerių metų kalėjimo kiekvienam, kurstančiam nedalyvauti rinkimuose. Pati lenkų vyriausybė pripažino, kad tik 8 proc. turėjusių teisę balsuoti Vilniaus krašto lietuvių tuose rinkimuose į lenkų seimą balsavo. Apie tai rašo prof. Vaclovas Biržiška savo 1936 m. parašytoje knygoje *Neužgijusios žaizdos. Atsiminimai iš Vilniaus 1920–1922 m.*

1922 m. gruodžio 12 d. Gervėčiuose buvo uždaryta Ryto mokykla. Tačiau susidūrė su dideliu lietuvių pasipriešinimu, lenkai buvo priversti leisti, kad ne tik ši mokykla veiktų, bet ir buvo atidarytos naujos mokyklos Gečiūnuose, Gėliūnuose, Giniūnuose, Miciūnuose, Mockose, Petrikuose, Rimdžiūnuose. Prie mokyklų veikė ir vakariniai suaugusiųjų kursai, lietuviškos skaityklos, lietuviškos organizacijos, pavyzdžiui, blaivybės draugijos skyriai.

Kova tęsiasi

Tačiau kova dėl lietuviško žodžio tęsėsi. 1924 m. lenkai Gervėčių valsčiuje uždarė šešias mokyklas. 1926 m. sausio 18 d. Gervėčių klebonas A. Jakavonis pavyskupio įsakyму tardytas kapitulatos teismo, o vėliau – valstybinio teismo prokuroro. 1927 m. spalio 5-ąją A. Jakavonis vėl buvo suimtas. Gervėčių lietuviai Varšuvoje kelis šimtus protestuojančių parapijiečių parašų įteikė Šv. Sosto nuncijui. Gervėčių bažnyčioje arkivyskupo Romualdo Jalbzykowskio (Romuald Jalbrzykowski), „tvirto lenko“ nurodymu lietuviški giedojimai buvo sumažinti iki vieno karto per mėnesį. Gruodžio 20 d. A. Jakavonis buvo paleistas, nuvestas tiesiai pas arkivyskupą R. Jalbzykowskį, kuris kunigo neleido net grįžti į Gervėčius – perkėlė į sugudėjusius Kliuščionis. Į Gervėčius buvo paskirtas buvęs Kliuščionių klebonas kunigas V. Buivis, išsilaikęs čia gal tik pusmetį, nes užsistodavęs lietuvius. V. Buivį Gervėčiuose pakeitęs kunigas Malinovskis (Malinovski) buvo abiejų savo pirmtakų priešingybė. Jis pirmiausia lietuviškas pamaldas sumažino iki karto per mėnesį, nors būnant A. Jakavoniui ir V. Buiviui lietuviškos pamaldos vykdavo kas sekmadienį. Lietuviai kreipėsi į arkivyskupą, prašydami sugrąžinti bent pusę pamaldų lietuvių kalba, bet nieko nelaimėjo.

Gervėčių bažnyčioje dėl lietuviškų pamaldų nuolat kildavo riaušės, net muštynės, lenkų aukštoji bažnytinė valdžia ir vietinė administracija visais įmanomais būdais trukdė reikštis lietuviškumui. 1928 m. gegužės 28 d. klebonas Malinovskis laikė pamaldas lenkiškai, nors iš vakaro paskelbė būsiant lietuviškas pamaldas. Lietuviams pradėjus giedoti lietuviškas giesmes, klebonas iškvietė policiją ir nurodė suimti K. Steponavičių, būsimą Vilniaus vyskupo J. Steponavičiaus tėvą. Mat K. Steponavičius su klebonu lietuvių vardu kalbėjo. Baigėsi tuo, kad suimtąjį policija išvežė į Vilnių ir pasodino į Lukiškių kalėjimą.

Jeronimas Cicėnas knygoje *Vilnius tarp audrų* labai vaizdžiai aprašo, kaip 1928 m. birželio 15 d. arkivyskupas R. Jalbzykowskis vizitavo Gervėčių parapiją. 18 lietuviškų kaimų pareikalavo bent pusę pamaldų lietuviškai, o iš Gervėčių atšaukti lenką kleboną Malinovskį. Kadangi prašymas buvo atmestas arkivyskupą lietuviški kaimai pasitiko iškėlę juodas vėliavas, protestuodami prieš lietuvių kalbos teisių naikinimą. Policija plėšė vėliavas, tačiau kelią ar-

kvyskupui pastodavo juodai apsivilkę raiti lietuviai, ant arklių užmetę juodas gūnias. Rimdžiūnų kaime kortezą pasitiko minia su mažytėmis juodomis vėliavėlėmis, o kelio viduryje stovėjo senutė su didele juoda vėliava. Lietuviai giedojo: *Palengvink vergiją, išgelbėk žmoniją...* Rimdžiūnų kaimas nebuvo joks Dievo užmirštas kampelis. Trys jaunuoliai iš Rimdžiūnų studijavo Vilniaus universitete, keturi – Vytauto Didžiojo gimnazijoje ir devyni – lietuvių amatų mokykloje Vilniuje. Kaimą pasiekdavo daug lietuviškos spaudos, o už prieraišumą lietuvių bei rimdžiūniečiai jau buvo sumokėję per 1000 zlotų įvairių baudų.

Po tokio sutikimo Rimdžiūnuose arkivyskupas nieko geresnio nelaukė Gervėčiuose, todėl pravažiavo lyg žadą praradęs. Gervėčių lietuviams nieko kito neliko, kaip kreiptis į savo kleboną Malinovskį: Evangelija lietuviams – prieš sumą, užsakai, jungtuvės ir krikštai – tik lietuviškai, o metrikose nedarkyti lietuviškų pavardžių. Klebonas pagrasino su policija patikrinti delegatų pilietybės dokumentus. *Čia mes gimę, čia mirsime*, – toks buvo atsakymas.

Gervėčių bažnyčios šventoriuje

Tokia padėtis tęsėsi visą lenkmetį. Kai prasidėjus Antrajam pasauliniam karui dalis vadinamojo Vilniaus krašto gražinta Lietuvai, Gervėčiai ir apylinkės buvo priskirtos Sovietų Baltarusijai. Gyventojai pareiškė norą palikti žemę, trobesius, užgyventą turtą ir keltis į Lietuvą, nes jiems buvo leista paimti tik tiek, kiek vienu vežimu įmanoma pavežti. Tą istoriją jau buvome minėję.

Lietuviškumo kaina

Grįžkime prie kunigo Ambraziejus Jakavonio, kuriam nebuvo lemta toliau vadovauti Gervėčių parapijai. Neužsibuvo ir Kliuščionyse, kur pabuvęs metus buvo iškeltas į Švenčionėlius. Ten 1929 m. naujasis klebonas ėmėsi statyti didelę mūrinę bažnyčią. Pamatams parapijiečių prašė atvežti akmenų, už kuriuos atsidėkodavo lietuviška spauda. Kartu su iš Švenčionėlių kilusiu kunigu Kazimieru Pukėnu, tuo metu dėsciusiu tikyba vienos vietovės gimnazijoje netoli Minsko, A. Jakavonis pradėjo statyti Švenčionėliuose Liaudies namus. Taip buvo vadinamas vietos lietuvių kultūros židynys, kur turėjo vykti susirinkimai, vaidinimai ir kita kultūrinė bei visuomeninė veikla. Tačiau arkivyskupas R. Jalbzykowskis nebuvo suinteresuotas „litvomanui“ kunigui A. Jakavoniui suteikti įkurtuvių džiaugsmo. Liaudies namus užbaigti teko kunigui K. Pukėnui, nes 1934 m. A. Jakavonis buvo perkeltas į sulenkėjusią Eitminiškių parapiją.

Eitminiškių bažnytkaimais tarp Paberžės ir Nemenčinės, 8 kilometrų nuo Paberžės. Tai buvo veiklaus kunigo tremtis, nes lietuviškiems siekiams ten palankios dirvos nebuvo. Galima buvo vietiniams žmonėms tik priminti jų lietuvišką kilmę, sąžiningai vykdyti kunigo pareigas ir tikėtis geresnės ateities. Deja, likimas šiam lietuviškumo apaštalui rengė sunkiausią išbandymą.

1943 m. balandžio 24-oji, Didysis šeštadienis prieš Vėlykas. Pas kunigą A. Jakavonį atėjusi parapijietė pasiskundė, kad ją apiplėšė lenkų Armijos Krajovos partizanai, vadinamieji „baltieji“. Paėmė iš moters jautį, paršus, dar šį tą. Moteris išvardijo ir asmenis, kurie tai padarė. Kunigas penkių išvardytų asmenų pavardes užsirašė ant kortelės ir pakišo po staltiese. Pirmąją Vėlykų dieną po pamaldų Eitminiškes užėmė Armijos Krajovos būrys, užėmė kleboniją, iš po kunigo staltiesės ištraukė ir tą kortelę su partizanų pavardėmis. Mat tardoma moteris pasakė, kur ta kortelė padėta. Kunigą lenkų partizanai išsivedė, tvirtinama, kad į „baltųjų“ štabą Balingrado apylinkėse prie Neries upės.

Nėra tikslų žinių kur ir kaip kun. A. Jakavonis buvo tardomas, kankinamas. Aišku viena, kad žuvo kaip kankinys Kristaus Prisikėlimo dieną. Jo kūnas ligi šiol nerastas, todėl ir jo kapo nėra. Krikščioniškoje šalyje sunkiai įsivaizduojamas nusikaltimas. Tarp žmonių kunigo nužudymas sukėlė daugybę įvairių versijų, iš kurių nė viena ligi šiol nėra patvirtinta. Visai galimas dalykas, jog tebėra gyvų tų įvykių liudininkų, gal ir tiesioginių dalyvių. Eitminiškių bažnyčios šventoriuje 1988 m. buvo pastatytas kunigui Ambraziejui Jakavoniui paminklas, kuris kiekvienam primena lietuviybės kankinį ir tą kainą, kuria teko sumokėti už teisę į lietuvišką žodį.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Pabaiga, pradžia Nr. 2.

Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas prof. Vitas DAUKŠAS, organinės chemijos atstovas, daug kūrybingiausių gyvenimo metų atidavęs mokslinei veiklai, pasakoja apie kai kurias savo gyvenimo peripetijas, kurios mūsų skaitytojams tikriausiai sužadins didžiulį asociacijų lauką.

Po Ameriką veždavo ir lietuviai

Kokias JAV vietas Jums teko aplankyti tos išimtinios išvykos metu, kur vietoj planuotų metų ištvėrėte vos pusmetį?

Amerikoje man vėliau buvo leista pavažinėti ir po kitas aukštesnes mokyklas. Teko nukakti į San Franciską, San Diegą, Los Andželą. Prašydavau savo šefo, tas skambindavo į Vašingtoną ir tą leidimą gaudavau.

Važiuodavau automobiliu arba traukiniu. Mokėdavau savo paties susitaupytomis pinigais. Kažkiek pavežiodavo ir Amerikos lietuviai. Jie du kartus mane nuvežė į Las Vegą, kur pralošiau tris dolerius, kitą kartą gal penkis. Daugiau neturėjau ką pralošti.

Kaip Amerikos lietuviai į Jus žvelgė? Gal kaip į sovietų siųstą juos šnipinėti asmenį?

Labai įvairiai. Išėjvijos lietuviai buvo labai susiskaldę, vieni apie kitus kuo blogiausios nuomonės. Sakydavo: geras vyras, bet skautas. Trys lietuviai – penkios partijos. Įdomu, kad už ryšius su okupuota Lietuva buvo ne tik Santara-Šviesa, bet ir kai kurios dešinėsios Amerikos lietuvių organizacijos, tik vengė apie tai prasiurti, bijodamos, kad jų nelaikytų bolševikinėmis.

Prie taurelės, prisimenu, pagyriau Santaros-Šviesos žurnaliuką. Man patiko, kažką gero pasakiau apie tuos žmones. Matai, – sako man, – žmonės gal ir geri, bet labai panašūs į bolševikus.

Amerikos lietuviai Jus priėmė įtariai ar normaliai?

Tie, kurie priėmė normaliai – bendravo, o kurie nepriėmė, tai mes ir nesitikome. Los Andželo bažnyčios šventoriuje buvau susitikęs Bernardą Brazdžionį, pakalbėjome, poetas žadėjo pasikviesti arbatos, bet kažkodėl nepasikvietė. Šiaip išėjvijos lietuviai mane veždavo po Ameriką, pavaišindavo.

Kokia buvo Maskvos nuostata dėl bendravimo su išėjvijos lietuviais? Ar daug instruktažo gavote, su kuo bendrauti, o su kuo ne, kaip išvengti provokuojančių klausimų ir panašiai?

Prieš kelionę į JAV buvome iškviesiti į Maskvą, į TSKP CK, ten mus instruktavo. Gašdino, kad Amerikoje mus mėgins provokuoti, šantažuoti, todėl reikia saugotis. Nuvykus į Vašingtoną, mus pakvietė į Sovietų Sąjungos ambasadą. Paklausė, ar Maskvoje TSKP CK mus instruktavo? Sakome – taip. Užmirškite, ką tie „durniai“ jums kalbėjo. Viskas ne taip, – tokiais žodžiais mums ir pasakė. Aš net aiktelėjau iš netikėtumo. Jie ten Maskvoje nerealiame pasulyje Ameriką išvaizduoja. Mes jus informuosime, kaip bus iš tikrųjų. Niekas jūsų neprovokuos, nes niekam jūs čia nereikalingi. Net ir sovietiniai pasai jums Amerikoje nereikalingi – niekas neprašys parodyti.

Kadangi buvau numatęs vykti į Kaliforniją, tai su savimi pasą paimti vis dėlto patarė – dėl visa ko. Tačiau buvau išpėtas paso nesulėpti, nes jeigu rimtai organizacijai prireiktų, tai ji be vargo tą pasą įsigis. Galime bendrauti su kuo norime ir kiek norime, tik kur nereikia nosies geriau nekišti, kad bylos neiškeltų. Važiok, kur tik įstengi, kuo daugiau žiūrėk, matyk, bendrauk.

Su slaptumo grifu (3)

Prof. Vitas Daukšas rodo egzotiškus eksponatus, atsivežtus iš tolimų kelionių

O kaip su sovietinėmis paslaptimis, kurių jokiomis aplinkybėmis negalima išduoti?

Tą ir patys žinojome, tik ką ten labai galėjai žmogus išplepėti? Jeigu ir pasisakyčiau dirbęs raketinio kuro gamybos srityje, tai detalių net ir panorėjęs nebūčiau galėjęs atskleisti. Juk nežinojau, ar mano sintetintas komponentas buvo ar nebuvo panaudotas tuo kuro gamyboje. Juk mums teikiamus užsakymus, be jokios abejonės, savo laboratorijose atlikdavo ir koks nors latvis, estas ar uzbekas.

Jeigu Lietuvai būtų prireikę vaistų

Vis dėlto buvimas Amerikoje – tai tik epizodas iš Jūsų ilgametės veiklos mokslo srityje. Jūsų kone 30 gyvenimo metų buvo atiduota vaistų kūrimui ir tyrimui. Tad gal grįžkime prie Vilniaus universiteto Vaistų sintezės ir tyrimo probleminės laboratorijos veiklos.

1960 m. įkurtoje Vilniaus universiteto Vaistų sintezės ir tyrimo problemine laboratorijoje pradėjome nuo periferines kraujagysles veikiančių vaistų paieškos, vėliau ėmėmės širdį veikiančių – širdies ritmo sutrikimus gydančių vaistų kūrimo. Artėjant 1990-iesiems pajutome, kad gali nepavykti išvengti aukų ir sužeistųjų, nes imperijos žlugimo konvulsijas buvo sunku nuspėti, todėl pradėjome kurti daug stiprių ir ilgai veikiančių nuskausminamųjų vaistų. Patys šiuos darbus buvome suplanavę. Anot spaudos, mūsų vaistai buvo geresni už tuo metu naudotus. Tiesa, ne viskas spaudoje skelbiama. Iš pradžių tuos vaistus patentuodavome, tada ir gavau 60 išradimų autorystės liudijimus. Dar sovietinius.

Paskutiniaus mano aktyvios veiklos metais mes ieškojome stiprių vaistų nuo uždegimų. Jie naudojami gydyti traumoms, tinimams, sumušimams ir nušalimams. Visus tuos vaistus būtų tekę gaminti ir naudoti, jeigu būtume izoliuoti, atkirsti nuo kitų šalių. Kitu atveju, aišku, Vakarų šalyms tais vaistais Lietuvą būtų aprūpinusios. Nepamirškime, kad greta – Karaliaučiaus kraštas, iš Baltijos jūros pusės taip pat galėjome būti lengvai izoliuoti. Nežinia, ar Lenkija taip pat nebūtų okupuota. Padėtis buvo labai neiški.

Ar tie kurtieji vaistai turi šiandien kokią nors praktinę medicininę reikšmę?

Vaistai labai greitai sensta. Manau, kad dabar yra daug tobulesnių vaistų. Jau 5 metai, kai esu pensininkas, tad tos srities literatūros nebeseu. Dabar ma-

no buvę bendradarbiai, kiek žinau, vėl pakeitė tyrimų tematiką, ieško daugiau kardiotoninių vaistų, t. y. širdies tonus normalizuojančių ir kitaip širdies veiklą reguliuojančių vaistų. Mano indėlis į tos srities vaistų kūrimą buvo tik pradinis.

Ūkiskaitinės sutartys

Vaistų sintezės laboratorijoje greta planinių savo darbų dirbote ir ūkiskaitinius darbus Maskvai. Tai taip pat įdomi Lietuvos mokslo istorijos dalis, būtų galima, jeigu ilgainiui taip ir nuryktų neužfiksuota, neištirta, neprašyta.

Kaip cheminių junginių sintetintojas, juk turėjote žinoti, kokiomis savybėmis turės pasižymėti norimi gauti junginiai. Vadinasi, reikia žinoti, kokį rezultatą siekama gauti. Nejam tuose užsakymuose nebūdavo papildomos informacijos apie pagedaujamas sintetintamų junginių savybes?

Tai tiesiog būdavo ūkiskaitinės sutartys kokių nors junginių sintezei. Ir viskas. Junginiai nebuvo žinomi, mums juos ir tekdavo sintetinti. Maskva sugalvodavo, kokio tipo junginius reikėtų mėginti sukurti, ir duodavo mums užsakymą juos sintetinti. Užsakovai tuos mėginius patys ir bandydavo, apie rezultatus mums nepranešdavo, ką tirdavo, net nežinojome. Mes ir to tyrimo sąlygų neturėjome, gaudavome užduotį susintetinti, bet netirti.

Darėte nežinodami, ką darote?

Iš esmės taip. Daug metų Vilniaus universiteto Vaistų sintezės ir tyrimo problemine laboratorija tokius užsakymus atlikdavo pagal ūkiskaitines sutartis. Nuo XX a. septintojo dešimtmečio kone iki Tarybų Sąjungos žlugimo mes darėme tuos darbus.

Gautus užsakymus kaip laboratorijos vadovas turėdavote paskirstyti savo darbuotojams. Jie taip pat turėjo slaptumo formas, leidžiančias dirbti su slaptais užsakymais?

Nebūtinai reikėjo tų formų. Aš turėjau antrą formą, Lietuvoje tai buvo gana aukštas slaptumo lygis. Man ta forma buvo reikalinga tam, kad mane užsakovai išleisčiau į savo „valdas“. Tačiau jie neišleisdavo. Paskambindavau į Maskvą, kad atvažiuosiu, prie „pašto dėžės“ vartų mane pasitikdavo civiliai apsirengęs žmogus, arba keliese, susėdavome ant suoliuko ir aptardavome, kas reikalinga. Aš jiems perduodavau, ką atvežiau, o maskviečiai kartais man duodavo ir deficitinių chemikalų. Jie buvo daug geriau aprūpinami negu mes Vilniuje. Pasirašydavo priėmimo aktą, kartais nueidavome ir „aplaistyti“ padarytą darbą. Paklausdavau, ar ne-

būtų galima atsiųsti kokios nors savo bendradarbės, kuri nėra buvusi Vilniuje ir norėtų jį pamatyti. Vadinasi, ją po Vilnių pavedžioti, pavaišinti jau bus mūsų rūpestis. Normalūs užsakovo ir darbų vykdytojo santykiai.

Savo laboratorijos darbuotojams atlikdami, tuos užsakymus duodavome nemažai papildomai uždirbti.

Kaip šiandien vertintumėte: ar didelę naudą Lietuvos mokslui davė tos ūkiskaitinės sutartys? Papildomi užsakymai, papildomas uždarbis?

Mums – taip, nes galėdavome laboratorijai įgyti daugiau reikalingų medžiagų, negu sunaudodavome tiems darbam. Kitaip tariant, per brangiai mes nuo savo užsakovų „nuplėsdavome“.

Finansininkai priekabiavo ir tais laikais

Ūkiskaitinių sutarčių su Maskva įkainiai buvo labai aukšti, ir tai užkliuvo Lietuvos revizoriams. Pareikalavo pagrįsti, kuo remdamiesi taip smarkiai, girdi, „plėšiam“ Maskvą. Fizikai sakė, kad tiek verta aparatūra, kurią jie konstravo Maskvai. Kur ta aparatūra – reikalavo parodyti, kad galėtų įkainuoti. Fizikai aiškino, kad aparatūra yra sovietiniuose povandeniniuose laivuose, kurie guli vandenyno dugne su branduoliniu ginklu ir laukia karo pradžios. Revizoriai nerimo, klausė, kaip tuos laivus aplankyti ir pamatyti tą aparatūrą. Patikrinti, aišku, buvo ne jų valia.

Beje, prie mūsų, vaistų kūrėjų, revizoriai nekibo.

Tačiau piktnaudžiavimų būta? Kad ir ką manytume apie tuos priekabius revizorius, matyt, ne vien iš tuščio priekabiavimo kibo?

Jei darbas vertas tūkstančio rublių, tai už jį būdavo paimami du tūkstančiai. Šimtas rublių buvo skirta paūžti su užsakovais, kad jie pasirašė tokią sutartį, o likę 900 rublių – būtinai aparatūrai įsigyti. Žinoma, buvo ir milijoninės vertės užsakymų. Finansininkai galėtų ir prikibti.

Lietuvai paskelbus nepriklausomybę kai kurie politikai ir žiniasklaida rasdavo būdų kaip igelti: girdi, fizikai, chemikai, biotechnologai todėl gerai ir gyveno, kad dirbo užsakomuosius arba ūkiskaitinius darbus sovietų kariniam pramoniam kompleksui. Ką į tai atsakytumėte, kaip dirbęs tokio pobūdžio darbus?

Taip ir buvo. Ar tuo galėtume didžiuotis – nežinau. Kita vertus, stipriame savo krašto mokslą, ugdėme mokslo srityje dirbantį jaunimą, bet kartu stiprinome „priešą“. Juk ir šian-

dien vargu ar galėtume Rusiją pavadinti Lietuvai draugiška valstybe.

Apskritai tai labai nevienareikšmė problema, į kurią vieno atsakymo aš nedrįščiau teikti. Šiandienos požiūriu vertinant: jei aprūpini žmones darbu – lyg ir gerai, mūsų žmonių ir tautos intelektualumo lygis kyla, galima neblogai uždirbti, dar ir kitos tematikos darbus paremti. Visa tai gerai, bet kaip toliau? Kam atitenka tų darbų galutinis rezultatas. Ne mums.

Už gerovę mokėti nutautėjimu – per didelė kaina

Tarkime, kaip nors būtumėte išsiskę nuo tų ūkiskaitinių darbų ir per galvą negavę. Kokį rezultatą turėtumėte? Jūsų problemine laboratorija gyventų amžino tarybinio deficito sąlygomis, be didesnės galimybės pagerinti savo laboratorijos materialiąją padėtį. Darbuotojai vienas po kito spruktų į kitas geriau apmokamas vietas, kur galėtų papildomai uždirbti. O sovietinis karinis-pramoninis kompleksas dėl to nė kiek nenukentėtų, nes kas nebūtų padaryta Vilniuje, tą padarytų kad ir Ryga, kur organinė chemija buvo aukštesnio lygio. Būtų padaryta dešimtyse ir šimtuose kitų Sovietų Sąjungos laboratorijų. Mokslo ir technologijų pažangos sustabdyti neįmanoma. Pagaliau nelabai išvaizduoju mokslininkų, kurie į laboratorijas ateitų ne dirbti, bet simuliuoti mokslą.

Lyg ir taip. Vis dėlto ginklavome savo okupantus, ne ką kitą. Reikėjo išsaugoti tautiškumą – pabrėžčiau šalia viso kito. Neleisti tautai nutautėti. Per daug išvėlus į tą bendradarbiavimą, susitapatinus su okupantais – nutautėsi. Ar gi ne toks buvo Mažosios Lietuvos lietuvininkų likimas? Turiu mintyje ne per karą ar pokaryje sunaikintus, išvežtus ir išstremtus lietuvininkus, bet jų labai spartų nutautėjimą dar XX a. pirmoje pusėje. Už civilizacijos teikiamus privilegijus mokėti nutautėjimu – ar ne per didelė kaina.

Kaip toms sąlygomis teisingai išlaviruoti – negalėčiau duoti atsakymo. Kartais man tenka diskutuoti su istorikais: 1569 m. Liublino unija su Lenkija Lietuvai buvo laimėjimas ar pralaimėjimas? Išsaugojome valstybę, bet buvome sulenkinti, bajorija lenkėjo. Išliko tik baudžiauninkai ir valstiečiai, ir tai ne visoje Lietuvoje, nes į rytus nuo Vilniaus lietuviai nutautėjo.

Apie 90-uosius metus praėjusio amžiaus Vilniuje vyko istorikų konferencija, kurioje dalyvavo ir ukrainiečiai. Per pobūvį atsistojo ukrainietė ir sako: *Siūlau tostą už okupantus lietuvius, nes ukrainiečiai niekada taip gerai negyveno, kaip tuos metu, kai buvo okupuoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės...*

Tai gi labai įdomūs gali būti okupuotų ir okupuotojų santykiai. Įdomi istorikų išsakytoji mintis: jei ne LDK okupacija, tai ukrainiečių ir baltarusių išvis nebūtų atsiradę. Tik atskirti nuo kitų slavų jie išsirutuliojo į atskiras tautas.

Kai kas kūrė ir bakteriologinį ginklą

Nuo istorijos subtilybių grįžkime prie mūsų avinų. Kai kuriems chemikams teko dalyvauti ir Sovietų Sąjungos bakteriologinio ginklo kūrimo programose. Ar Jums kas nors apie tai žinoma?

Maskvos universitete viename kurse mokėmės kartu su Jurijumi Ovčinkovu, vėliau jis tapo TSRS MA viceprezidentu. Kiek man žinoma, šis chemikas organikas ir kuravo Sovietų Sąjungos biologinio ginklo kūrimo darbus. Ideja paprasta: kad ir žarnyne esančiai virškinti padedantys „lazdelei“ suteiktus nuodingos kobros geną, „lazdelė“ pradės gaminti kobros nuodus. Žmogus žus. Tai jau biologinis ginklas.

Nukelta į 16 p.

Veikalas apie visuotinę bibliografiją

Gedimino Zelmicko nuotrauka

Knygos komentary bei studijinio straipsnio autorės Alma Braziūnienė ir Aušra Navickienė

Serijos *Fontes historiae Universitatis Vilnensis* knygų lentyna pasipildė nauju reikšmingu leidiniu – Aleksandro Viktoro Bohatkevičiaus (A.W. Bohatkiewicz; 1795–1832/1833 m.) teoriniu darbu *Veikalas apie visuotinę bibliografiją* (Vilniaus universiteto leidykla, 2004 m.). Pirmojo knygotyros dėstytojo Vilniaus universitete paskaitos publikacija lietuvių kalba – svarbus žingsnis Lietuvos mokymo disciplinų ir mokslo istorijos pažinimui. Iki šiol tiek apie A.V. Bohatkevičiaus veikalą, tiek apie patį autorių fragmentinių žinių teko semtis iš enciklopedinių leidinių ar vieno kito paminėjimo apibendrinamojo pobūdžio apžvalgose. Šis leidinys atveria naujas galimybes Vilniaus universiteto bibliotekininkystės ir knygotyros specialybės studentams, visai humanitarinio mokslo bendrijai. Juk senojo Vilniaus universiteto auklėtinio, vėliau bibliotekos darbuotojo ir dėstytojo A. V. Bohatkevičiaus lenkų kalba sukurtas veikalas *Rzecz o bibliografii powszechnej (Veikalas apie visuotinę bibliografiją)* – pedagoginės veiklos ir tarpdisciplininės įvairių mokslo krypčių sąveikos to meto Universitete teorinio apibendrinimo rezultatas. Tai ir mokslo suklestėjimo bei modernėjimo įsiliejant į universalią XIX a. pirmosios pusės Europos mokymo sistemą rezultatas. Apžvelgęs ir įvertinęs teorinių svarstymų apie knygą palikimą nuo seniausių laikų iki pat XIX a. pr. įvairiuose Europos kraštuose, A. V. Bohatkevičius bando pateikti savąjį mokslo apie knygą modelį, teigdamas, kad *bibliografijos, kaip apibendrinamojo mokslo, teorija atrodo apimanti visos raštinios teoriją* (p. 159). Veikalo autorius bibliografui iškelia labai didelius reikalavimus – šis turės išmanyti daug įvairių mokslų, jei norės tų disciplinų nesuskaičiuojamus paminklus, tai yra raštus ir knygas, rodyti, aiškinti ir aprašinėti. Sekdamas savo amžininku, vokiečių knygotyrininku ir bibliotekininku Frydrichu Ebertu (Friedrich Ebert), Lietuvos teorinio darbo autorius knygas vertina dviem aspektais: jų išorės (šandien sakykume poligrafijos ypatybių) ir vidaus (t.y. jų turinio suvokimo) pažinimo. Taigi galima teigti, kad vieno iš pirmųjų Vilniaus universiteto knygotyros, tuo metu vadintos bibliografija, dėstytojų į knygos mokslo objektą žvelgta gana šiuolaikiškai.

1830 m. Vilniuje Antonio Marcinovskio kaštais ir spaudmenimis atskiru leidiniu išėjusi teorinės disciplinos apie knygos mokslą paskaita šiandien prakalbo lietuviškai. Šis leidinys nebūtų toks patrauklus išore, jei ne stilingas knygos apipavidalintojo Eugenijaus Karpavičiaus dizainas: skoningai parinktų spalvų dermė, erdvus maketas, patrauklus ir patogus skaityti šriftas, prasmingai minimali puošyba (užsklanda iš originalaus leidinio). Leidinys ne mažiau (gal net dar daugiau) vertas pagyrimo dėl savo turinio, kurį atskleisti buvo sutelktos darnios intelektualinės pajėgos. Su sunkiai išverčiamu, ilgais periodais ir klaidžia stilistika grįstu lenkišku tekstu puikiai susidoroję vertėja Aldona Baliulienė, lietuviškąjį vertimą nuspalvindama kiek netikėtai, kartais ausiai neįprastais archajiškais žodžiais. A. V. Bohatkevičiaus veikalo prasmę ir visą kontekstą pagilina išsamiai parengti komentarai – paaiškinimai. Jų autorės – Alma Braziūnienė ir Sonda Rankelienė. Žinoma, geras leidinys neišsiverstų ir be asmenvardžių rodyklės. Prie jos padirbėjo Vidas Račius. Tačiau šalia pagrindinio dalyko – A. V. Bohatkevičiaus veikalo faksimilės ir vertimo į lietuvių kalbą – svarbiausiu laikytinas studijinis dr. Aušros Navickienės straipsnis. Pasinaudodama gausia iki šiol nežinota archyvine medžiaga, straipsnio autorė atskleidė naujų reikšmingų A. V. Bohatkevičiaus gyvenimo ir mokslinės veiklos faktų. A. Navickienės straipsnis – tai savotiškas įvadas ir į to meto Vilniaus universiteto mokslo raišką bei knygos mokslą aiškinančios teorijos sklaidą Europoje ir Lietuvoje. Be jokios abejonės, šis straipsnis bus naudingas ir dabartiniam humanitariniams mokslams studijuojančiam Lietuvos jaunimui.

Tad Vilniaus universiteto leidykla, biblioteka, Knygotyros ir dokumentotyros institutas išleido labai svarbų ne tik Lietuvos, bet ir Europos mokslo istorijos šaltinį. Ypač sveikintina, kad šio knygotyros, bibliografijos ir bibliotekininkystės mokslo istorijoje reikšmingo paminklo publikacija yra palydėta santraukomis anglų, vokiečių bei rusų kalbomis. Tai leis šiam leidiniui išplaukti į platesnius vandenius, neapsiriboti vien Lietuvos skaitytoju.

Daiva Narbutienė

Dažnesnės disertacijų kalbos klaidos (7)

Birutė Briedytė. *Rizikos vertinimas vežant pavojingus krovinius kelių ir geležinkelių transportu* (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2000 m.). Taisytinis pavadinimas: turi būti *Pavojingų krovinių vežimo sauskeliais rizikos vertinimas*.

Padalyvio vartojimo klaidos

[...] rizikos vertinimas *vežant pavojingus krovinius* [...] (= Pavojingų krovinių vežimo sauskeliais rizikos vertinimas) – antraštė. Kaip žinome, padalyvis *vežant* dažniausiai reiškia laiko aplinkybę (kada?). Iš teksto matyti, kad autorei rūpi, ne kada vertinti, o kaip vertinti. Neįmanoma rizikos vertinti *vežant*! Pirmiausia turbūt reikia sukaupti tam tikrų duomenų ir tada juos vertinti. Būtų vertinami vežimo duomenys. Vadinas, netinka padalyvis *vežant*.

Naudojant šį metodą kaštams (= išlaidoms) *ir pelnui skaičiuoti vežant pavojingus krovinius, reikėjo jį modifikuoti* (= keisti), 8 p. (= Jei norima šiuo metodu skaičiuoti pavojingųjų krovinių vežimo išlaidas ir pelną, reikia jį keisti). Autorės norėta pasakyti, ne kada reikia metodą modifikuoti (= keisti), bet kodėl? Ne kada skaičiuoti, o ką skaičiuoti. Padalyvines žodžių grupes (*naudojant [...] metodą ir vežant [...] krovinius*) reikia keisti šalutiniu sakiniumi (Jei norima...).

[...] *įvedant papildomus rodiklius, atsižvelgiant į pavojingų krovinių vežimo specifiką* [...] (= papildyti naujais rodikliais, turėti galvoje jų vežimo savitumą), 9 p. Autorės norėta pasakyti, kaip modifikuoti (= keisti) metodą. Padalyvis *įvedant, atsižvelgiant* reikia keisti veiksmožodžio bendratimis *papildyti, atsižvelgti* (geriau *turėti galvoje*).

[...] *taip atrandant optimalų (geriausią) sprendinį*, 13 p. (= Taip randamas geriausias sprendinys, o ne atrandant sprendimą (kada?).

Išryškėja kainų skirtumai vežant pavojingus krovinius (= Išryškėja pavojingųjų krovinių vežimo kainų skirtumas). Padalyvis *vežant* keistinas daiktavardžio kilmininku *vežimo*.

[...] *kadangi skirtingi kriterijai parenkant maršrutą* [...] (= Kadangi skirtingi maršruto parinkimo kriterijai...), 21 p. Autorės sakini reikėtų suprasti, kad tie kriterijai skirtingi tik parenkant maršrutą, o ne prieš tai ir po to. Juk norėta pasakyti, kad skirtingi yra maršruto parinkimo kriterijai?

[...] *darbe šie modeliai aprašomi, analizuojami nustatant jų teigiamas ir neigiamas puses* (Darbe [...] nustatomi jų teigiami ir neigiami bruožai), 12 p. Autorės norėta pasakyti, ne kada modeliai aprašomi [...], bet kas su jais daroma: jie analizuojami, aprašomi, nustatomi jų teigiami ir neigiami bruožai. Palyginkite: Atsiliepiami geri (ne iš gerosios pusės).

Painiojama žodžių reikšmė

[...] *pagerinti vežimo saugumą jau esamų techninių priemonių dėka* [...] (= [...] pagerinti [...] tais pačiais įrenginiais), 5 p. Dalelytės *jau* nereikia. Dalyvis *esamų* keistinas pažymimuoju įvardžiu *tais pačiais*. *Priemonių dėka* taisyką žr. polinksnių vartojimo skyrelyje. Suprantama, kad su nesamomis priemonėmis (nesamais įrenginiais) nieko nenuveiksi.

[...] *įvedant papildomus rodiklius* [...] (= papildyti naujais rodikliais), 9 p. Įvesti galima žmogų ar gyvulį, galima įvesti tvarką, bet negalima įvesti rodiklių. *Įvedant* keistinas veiksmožodžiu *papildyti*.

[...] *modelis rizikos apskaičiavimui*

(= rizikos apskaičiuojamasis modelis), 14 p. Modelis – pavyzdys, pagal kurį kas daroma, o ne kam?

[...] *jei vežama skirtingose talpyklose* [...] (= jei vežama cisternose, stiklainiuose, buteliuose), 13 p. Talpykla – vieta kam talpinti, laikyti, rezervuaras. Pvz.: Vandens talpykla. Palyginkite: Pirkau stiklainį (ne talpyklą) raugintų agurkų.

Žodžių perteklius

[...] *kelių ir geležinkelių transportu* (= sauskeliais, sausumos keliais) – antraštė. Vietoj keturių žodžių – vienas. Nereikia ir žodžio *transportu*. Ir taip aišku, kad be sauskelių transporto neapsieisime. Todėl disertacijos pavadinimas galėtų būti toks: Pavojingų krovinių vežimo sauskeliais rizikos vertinimas.

[...] *mažinant* (= mažinti) *kylančią riziką* (= mažinti riziką), 5 p. Nereikia žodžio *kylančią*. Jei rizika yra, ji negali nekilti.

[...] *kaštų* (= išlaidų) *pelno analizės atlikimo metodika* (= išlaidų pelno analizuojamoji metodika), 9 p. Nereikia *atlikimo*: metodika yra darbo būdas.

[...] *už įvykusią avariją* [...] (= už avariją), 11 p. Nereikia *įvykusią*. Jei ištiko avarija, ji negali būti neįvykusi.

Logikos klaidos

[...] *kelių ir geležinkelių transportu* – antraštė. Geležinkeliai taip pat yra keliai. Turėtų būti: *geležinkelių ir kitų kelių transportu*. Bet tada rastųsi kitas reikalas. Į *kitų kelių* sąvoką įeitu ne tik sausumos, bet ir vandens, ir oro keliai. Disertacijoje turėta galvoje tik sauskeliai, todėl *kelių ir geležinkelių* keistina sauskeliais (sausumos keliais).

[...] *sumažinti išlaidas avarijos metu* [...] (= mažinti avarijos išlaidas (= nuostolius), 24 p. Autorės sakini reikėtų suprasti, kad tada, kai ištinka avarija, reikia sumažinti (= mažinti) kažkokias (nebūtinai avarijos) išlaidas (nuostolius). Juk norėta pasakyti, kad būtų mažinamos avarijos išlaidos (= nuostoliai).

Svetimybės

[...] *optimizuoti vežimų kaštus* (= gerinti (arba mažinti!) vežimo išlaidas), 5 p. Lotyniškai *optimus* – geriausias.

[...] *adaptuoti* (= pritaikyti) modeliai [...], 5 p. Lotyniškai *adaptatio* – pritaikymas.

[...] *galima įvairinti racionalų* (= tinkamą) *variantą*, 12 p. Lotyniškai *rationalis* – tikslingas, pagrįstas, tinkamas.

[...] *krovinių vežimą padaryti efektyvesniu* (= efektyvesnį, veiksmingesnį), 5 p. Lotyniškai *effectivus* – našus, veiksmingas.

[...] *krovinių vežimo specifiką* (= vežimo savitumą), 9 p. Lotyniškai *specifum* – ypatingumas, savitumas.

Įvardžiutinių formų vartojimo klaidos

[...] *vertinimo* (= vertinamieji) *modeliai*, 6 p. Paskirčiai reikšti vartojama įvardžiutinė forma. Palyginkite: Keliamoji (ne kėlimo) galia. Taupomasis (ne taupymo) bankas.

[...] *kaštų* (= išlaidų) *pelno analizės atlikimo metodika* (išlaidų/pelno analizuojamoji metodika), 9 p. Meto-

dikos rūšiai, kaip ir paskirčiai, žymėti vartotina įvardžiutinė forma. Palyginkite: mokomoji (ne mokymo!) praktika.

Linksnių vartojimo klaidos

Bendrame krovinių kiekyje geležinkelių transporte, pavojingų krovinių kiekis vis daugėjo [...] (= Iš geležinkelių transporto krovinių pavojingųjų daugėjo), 7 p. Vietininko vartojimo klaida. Palyginkite: Iš bendro mokinių skaičiaus (ne bendrame mokinių skaičiuje!).

[...] *duomenys visam maršrutui* (= viso maršruto duomenys), 13 p. Duomenys ne kam? O kieno? Palyginkite: Mokslo (ne mokslui) duomenys.

Prielinksnių vartojimo klaidos

Pagal atliktus (mūsų) avarių priežasčių tyrimus [...] (= avarių priežasčių tyrimais), 8 p. Prielinksnis *pagal* netinka nusakyti būdai. Šiuo atveju jis keistinas įnagininku (*tyrimais*). Palyginkite: gyvena svetima galva (ne pagal svetimą galvą), todėl pilvas ir kenčia (patarlė).

Pateikiami duomenys ir apskaičiavimai apie avarių pasekmes Lietuvos geležinkeliuose (= pateikiami Lietuvos geležinkelių avarių padarinių duomenys), 7 p. *Apie* su galininku (*pasekmes ir padarinius*) vartojamas bendrais bruožais reikšti dalykui, apie kurį kalbama. Pvz.: Pasaka *Apie žveją ir žuvelę*. Netinka, kai norima nurodyti tiesioginį kalbėjimo objektą (P. Kniūkšta). Šiuo atveju: *avarių padarinių duomenys*.

Polinksnių vartojimo klaidos

[...] *techninių priemonių dėka* (= techniniais įrenginiais), 5 p. *Dėka* vartotina, kai turima galvoje asmenį ar asmenis. Pvz.: Tėvų dėka baigiau aukštąjį mokslą. Palyginkite: atvažiauvu dviračiu (ne dviračio pagalba).

Jungtukų vartojimo klaidos

Jei 1992 m. jie sudarė 39, 37 proc. visų krovinių, tai 1997 m. jie sudarė 53,66 proc. (= 1992 m. jų buvo 39,37 proc. visų krovinių, o 1997 m. – 53,66 proc.), 8 p. Jungtukas *jei* vartojamas jungti šalutiniams sąlygos sakiniam. Palyginkite: Jei tik galėsiu, ateisiu.

Stiliaus klaidos

[...] *atlikus rizikos vertinimą* [...] (= įvertinus riziką), 12 p. Palyginkite: Išlaikiau egzaminą (ne atlikau egzaminą laikymą!). Kas kita: Atlikus bausmę...

Lietuva yra tranzito šalis su gana dideliu eismo intensyvumu 13 p. (= Lietuva yra aktyvus tranzito šalis), 13 p.

Vertalas

[...] *atnešančios daug nuostolių* (= labai nuostolingos), 8 p. Rusiškai: *niešti* ubykti.

Vartokime lietuviškus žodžius:

adaptuoti – pritaikyti, efektas – poveikis, efektyvus – veiksmingas, maksimalus – didžiausias, minimalus – mažiausias, segmentas – ruožas, specifiška – savitumas.

Juozas Kundrotas,
Vytautas Pranciškus Būda

Su slaptumo grifu (3)

Atkelta iš 14 p.

Žmones nužudyti yra daugybė būdų, bet kaip reikėtų išsigelbėti ir kitus išgelbėti?

Reikia turėti priešnuodį.

Ar kuriant cheminį, biologinį ginklą visada buvo kuriami ir priešnuodžiai, kuriais galima panaikinti ar bent sumažinti to ginklo veiksmingumą?

Iš principo taip reikėtų daryti.

Tada ginklas netenka prasmės.

Ne visai. Galima pasiekti, kad „paskiepyta“ bakterija gyvuotų savaite ar dvi ir būtų negyvybinga. To pakaktų sukelti epidemijai, ir ji žūtų. Nesu mikrobiologas ir daugiau šia tema filosofuoju, negu remiuosi tvirtais duomenimis.

Kaip buvusiems to paties kurso studentams, susitikimų metu tekdavo bendrauti ir su J. Ovčnikovu. Paskutinio mūsų kurso susitikimo metu jis labai blogai atrodė. Visi Juros klausinėjo, kas jam yra, jis neišskiai numykdamas. Kiti man pasakė: tai labai paslaptinga liga, kurios daktarai nemoka gydyti. Labai greitai po to J. Ovčnikovas mirė. Į laidotuves nebuvau kvieštas, tačiau jeigu ir būčiau nuvykęs, tikriausiai nebūčiau įleistas. Vėliau girdėjau tvirtinant, kad J. Ovčnikovas sirgo kraujo vėžiu. Galbūt mirė nuo savo paties kuriamo ginklo. Tačiau tai, ką sakau, nėra oficialios žinios.

Du mano kurso draugai mirė labai paslaptingomis aplinkybėmis – vienas nušautas prie pat namų, nors iš jo nieko nepaimta. Kitas, tvirtinama, pasikoręs. Abu dirbo nematomo lėktuvo projekto tematikos darbus.

Pirmaukime bent jau liuanistikos srityje

Buvo metas, kai Lietuvos mokslininkai dirbo Sovietų Sąjungos mokslo programose, dabar dirbs Europos Sąjungos programose. Atmetus ideologinį veiksnį, nedaug kas pasikeitė: akivaizdu, kad mažos šalies mokslas turi šlietis prie didelės valstybės ar valstybių junginio mokslo.

Išskyrus vietinės reikšmės tyrimus, sociologiją, liuanistiką. Prisimenu, dar sovietmečiu vieno pasitarimo metu atsisotjo filosofas Eugenijus Meškauskas ir sako: *Suprantu, kad Lietuva negali pasaulyje pirmauti raketų kūrimo ar kosmoso tyrinėjimo srityje – čia man aišku. Bet kad Lietuva liuanistikos srityje nepirmauja pasaulyje, to aš niekaip nesuprantu.* Tikrai taip. Vakarų šalyse buvo ir yra stiprių liuanistų. E. Meškauskas taip kalbėjo prieš 20 metų.

Jei jau prakalbome apie liuanistiką, tai prisiminsiu ir kalbininką Jurgį Gerulį, žinomą nacistinės Vokietijos liuanistą, kurį vokiečių abvero – karinės žvalgybos majoro uniforma – Antrojo pasaulinio karo metais buvo galima sutikti Vilniuje. Jis buvo iš prūsų liuanistų, savo pavardę rašė su dviem l – *Gerulis*. Buvo atsakingas už Rytų sektoriaus karinę žvalgybą ir pavaldus admiralo Vilhelmo Kanario (Wilhelm Canaris) vadovaujama žvalgybai. Buvo skaitęs paskaitas dar prieš karą Vytauto Didžiojo universitete, buvo vienu metu

Karaliaučiaus universiteto rektorius, paskelbė kai kurių liuanistikos leidinių. Tapęs nacių save vokiečiu vadino.

Man tėvukas Kazys Daukšas pasakojo, kaip karo metais jie susirinko vienoje kompanijoje. Kartu buvo civiliai apsirengę gerai liuanistiškai kalbantys vyrai. Kai visi gerokai išgėrė, liežuviai atsirišo, tas vyras ir sako: *Jūs, lietuviai, per daug čia nesišakokite...* Reikėtų suprasti, kad jis pats lyg ir nelietuvis. Visi susižvalgė, pastebėjo auksinį nacių svastikos ženklėlį, kurį tas vyras nešiojo. Visi buvo gerokai persigandę. Paskui kažkas pasakė tėvui: *Nežinote, kad su Geruliu kalbate?*

Jokių represijų J. Gerulis nesiėmė. Karui pasibaigus sovietų buvo areštuotas. Kiek man žinoma, Lietuvos TSR švietimo liaudies komisariui Juozui Žiugždaui buvo atėjęs užklauskimas, kad yra suimtas toks Gerulis, ar jis įdomus Lietuvos mokslų akademijai? Persigandęs J. Žiugžda paskubėjo atsakyti, kad joks Gerulis jiems nereikalingas. Tuo visi duomenys apie J. Gerulį baigiasi, nepateikia bent kiek tikslesnių žinių ir *Vissuotinė liuanistų enciklopedija*, teigianti, kad J. Gerulis 1945 m. buvo suimtas ir tolesnis jo likimas nežinomas.

Galimas dalykas, liuanistikai ir baltistikai buvo galima išgelbėti žymų mokslininką.

J. Gerulis buvo jau apsigimęs naciis. Vargu ar jį buvo galima išgelbėti.

Ne kiekvienas gali lengvai keisti pažiūras

Kiek apsigimusių staliniečių vėliau atsivertė ir tapo pasaulio pripažintais mokslo autoritetais. Galėčiau priminti buvusius Vokietijos nacionalsocialistų partijos narius, kurie pokaryje buvo tapę net kai kurių valstybių prezidentais. Gyvenimas daug ką pakoreguoja.

Likimas žmones kartais skaudžiai pamoko, bet ne visus. Man neblogai teko pažinti J. Stalino laikų bolševikų partijos ideologo Andrejaus Ždanovo sūnų – Jurijų Ždanovą. Teko ir prie taurėlės pasėdėti. Tuo metu jis buvo užkietėjęs stalinietis. Ir nepakeitė pažiūrų. Beje, buvo vedęs J. Stalino dukterį Svetlaną Alilujevą. Pats J. Stalinas tas vedėbas ir sutvarkė, nenorėdamas, kad dukterė ištekėtų už žydo. Vėliau Svetlana su J. Ždanovu išsiskyrė, ištekėjo už vieno indo. Gavo teisę išvykti į vyro laidotuves Indijon, iš ten į Sovietų Sąjungą negrįžo, politinio prieglobsčio paprašė JAV.

Man būnant Amerikoje teko matyti S. Alilujevos interviu per vieną iš televizijos kanalų. Apie Tarybų Sąjungą ji nieko blogo nepasakė, kaip ir apie savo tėvą J. Staliną. Buvo paklausta, kokia jos nuomonė apie Ameriką. *O aš myliu Ameriką (I love America)*. Nepasakė: *Aš mėgstu Ameriką (I like America)*, bet panaudojo daug aukštesnį prasminių žodžių – *myliu Ameriką*. Gal pataikavo amerikiečiams, bet gal ir nuoširdžiai kalbėjo.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Voitechas Gaja ir mūsų baltistika

Atkelta iš 7 p.

liuanistų klasikais veikalais išeina išsamus V. Gajos versetas Rūdolfo Blaumanio rinkinys *Mirties šešėlyje* (1959 m.). [...] Gerą V. Gajos vertimą palydi ir tinkama studija apie R. Blaumanio gyvenimą bei kūrybą. Šiuo vertimu V. Gaja pradėjo sėkmingą savo vertimų iš baltų literatūrų kelią. Tuo pačiu metu ėmėsi vertimų iš Rainio ir talentingas Rytų Čekijos filologas Jiržis Propylekas (lyrinė drama *Pūsk, vėjel!* ir keliolika eilėraščių). Iš estų autorių 1959 m. į čekų kalbą perkėlė estų tautinį epą *Kalevo sūnus* vidurinės mokyklos dėstytojas ir didelis estų kultūros žinovas Milošas Lukašas. Šis kūrinys siejasi su garsiąja suomių *Kalevala* ir sudarytas estų gydytojo ir žadintojo Kroicvaldo. Įdomus M. Lukašo vertimas tarpais perdeda archainių šio kūrinio atspalvį, tačiau vis dėlto tai neabejotinai vertas pripažinimo darbas.

Deja, tarybinė invazija 1968 m. rugpjūtyje, o po jos buvę redakcijų ir vertėjų valymai nutraukė P. Trosto kolektyvo išibėgėjusią veiklą, kuriai aš labai pritariu ir prie kurios, nepriklausomai nuo kolektyvo, šliejasi taip pat mano *Lyginamoji baltų literatūrų istorija*, parašyta veikiama Prahos pavasario ir atiduota spausdinti 1968 metais. Deja, dėl sąmyšio ir valymų redakcijose bei leidybiniuose planuose veikalas išėjo Karlo universitete devyniais metais vėliau: prie to prisidėjo ir ta aplinkybė, kad spaustuvė negalėjo keletą metų gauti specialių šriftų, reikalingų kūriniui spausdinti.

Po Dubčekio Prahos pavasario per patikrinimus ir valymus P. Trosto vertėjų kolektyvas buvo tikra to žodžio prasme sumaigyta. Hana Je chova emigravo į Prancūziją ir iki šiol dirba Sorbonoje Paryžiuje, Miroslavas Koubelė išvyko į Skandinaviją ir paskui nusidavė į Izraelį, kur prieš laiką mirė. Kitas P. Trosto mokyns ir baltų kalbų mokovas Jiržis Marvanas ilgus metus dirbo slavistikos ir baltistikos profesoriumi Melburno universitete, o Jiržis Popylekas, išvarytas iš savo darbo vietos ir sunkiai materialiai skurdęs, veikiai mirė džiova, taip ir nesulaukęs savo Rainio vertimų išspausdinimo.

Tad vienintelis iš Trosto kuopos vertėjų liko V. Gaja, nors ir jis buvo iš Olomouco universiteto išgintas kaip giliai tikintis žmogus, užkluptas lankant bažnyčią. Po savo ekskomunikacijos nuo universiteto jis gyveno kaip laisvas vertėjas, daugiausia pažinčių redakcijose dėka. Aš taip pat jam ne kartą esu padėjęs gauti nau-

Františekas Ladislavas Čelakovskis (1799–1852 m.) – pirmasis čekų vertėjas iš liuanistų kalbos

jos knygos vertimų. V. Gaja buvo aštuoneriais metais vyresnis už mane, buvo artimas, kaip sakoma, šeimos draugas sutuoktiniams Trostams ir dažnai, atvykęs į Prahą, pas juos nakvodavo. Iš prigimties turėjo filologo talentą, buvo apsigimęs poliglota. Kaip vertėjas visada rūpestingai atsižvelgdavo į originalą ir taip pat visada susipažindavo su verčiamo autoriaus kūryba. Aštuntajame ir dešimtajame dešimtmetyje mes šiek tiek suartėjome, nors V. Gaja nebuvo mėgėjas dažnai susirašinėti – pirmenybę teikė asmeniniams ryšiams. Kaip vertėjai iš baltų literatūrų mes nekonkuravome, nes V. Gaja specializavosi versti meninę prozą, o aš tuo tarpu verčiau beveik išimtinai poeziją (*Saulė gintare* – dešimt liuanistų poetų, Rainio poezijos rinktinė *Tolimi atgarsiai*, Andrejaus Pumpuro epas *Lačplėsis*, baltų poezių meilės poezijos antologija *Žavūs meilės medžiai* ir kt.), vienintelė išimtis buvo Karlio Skalbės poetinių pasakų rinktinė *Kaip aš plaukiu pas šiaurės karalienę*, o tai iš tikrųjų yra poezija, žinoma, rašyta proza. Visi svarbiausi mano ir V. Gajos vertimai priklauso laikotarpiui po 1968 metų.

V. Gajos indėlis iš tiesų nepaprastas: jis yra išvertęs iš liuanistų literatūros 60 pavadinimų kūrinių (neišeisti 4), iš liuanistų literatūros – 13 (neišeistas 1). Iš jo liuanistų vertimų labiausiai vertinu du puikius Kazio Borutos, ketvirtu ir penktu dešimtmėčio liuanistų moderniosios prozos klasiko, romanus: *Mediniai stebuklai*, apie liaudies menininko dievdarbų tragediją ir *Baltaragio malūnas* – baladiškas pasakojimas apie malūnininko dukters Jurgos likimą, prie kurio tragiškos baigties prikišo nagus kipšas Pinčus

kas, tūnantis netolimoje pelkėje (abu kūriniai 1977 m.). Reikšmingas darbas buvo taip pat V. Gajos išverstas išskirtinis literatūrinis liudijimas apie žmones, patyrusius nacistų savivalę, pavadinimu *Dievų miškas*, sukurtas Balio Sruogos. Iš latvių vertimų iškelčiau puikų Zarinio groteskiško romano *Netikras Faustas, arba Papildyta ir pataisyta virimo knyga* (1978 m.) vertimą. Taip pat jo sudarytas Janio Ezerinio groteskų rinkinys *Pietūs su muzika* (1977 m.) yra puikus. Kartkartėmis jis padėdavo savo „pažodiniams“ eilėraščių vertimais autoriams, kurie versdavo kuriuos ne kuriuos Pabaltijos poetus, pavyzdžiui, Salomėjos Nėries *Lietuvišką sonatą* su Mikalojaus Konstantino Čiurlionio iliustracijomis, versta Jaroslavo Kabyčeko, ir Austros Skujinios rinktinę *Kaip paukščio riksmas* (1979 m.), išverstą Andelos Janouškovos.

V. Gaja veiksmingai talkininkavo taip pat populiarinant Pabaltijos literatūras, ypač dalyvaudamas dvitomyje *TSRS rašytojų žodynas* (1977 m.), kuriame buvo gausiai pristatyti Pabaltijos autoriai (Voitechas Gaja – Latvija, Adolfas Erhartas – Lietuva, Vladimiras Macura – Estija). V. Gaja kelis kartus lankėsi Pabaltijoje ir buvo šių šalių rašytojų labai mėgstamas dėl savo draugiško būdo ir įgimto žmoniškumo. Antai dažnai yra jį prisiminęs latvių rašytojas Gunaras Cyruelis, kuris V. Gają kadaise yra lydėjęs ir juo žavėjęs už drąsą, kad V. Gaja pėsčias skersai išilgai išvaikščiojo visą Pabaltiją, G. Cyruolio liudijimu, dažnai basas.

Kaip vienas iš negausių vertėjų, likusių iš P. Trosto draugijos, V. Gaja, panašiai kaip ir aš, buvo gana vienišas ir ilgai neturėjo savo vertimų sferoje lygiaverčio ipėdinio. Tik tai į Gajos gyvenimo pabaigą kaip liuanistų prozos vertėja ėmė reikštis redaktorė Alena Vlčkova, kuri ilgai tapo Baltušio *Sakmės apie Juzą* (1982 m.), reikšmingo kūrinio, atskleidžiančio liuanistų tautinį charakterį, vertimo specialiste.

Apskritai galima sakyti, kad V. Gaja kaip įžymus filologas poliglota ir meninis vertėjas paliko gilią vagą. Neabejotinai jis labai nusipelnė, kad baltų rašytojai taptų savi čekų aplinkoje. Už tai jis nusipelnė mūsų pripažinimo ir dėkingumo.

Vertė Arnoldas Piročkinas

MOKSLO LIETUVĄ REMIA:

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**

Kalbos redaktorė **Rūta Krasnovaitė**

Stilistė **Jūratė Veniūtė**

Dizaineris **Valdas Balciukevičius**

Patarėjai: **V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuroda j „Mokslas Lietuva“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius